

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

Fastän möjligen så måste

Om modalitet och attityd i en statlig utredning och remissvar

Sofia Orrbén

2017

Examensarbete, Avancerad nivå (magisterexamen), 15 hp
Svenska språket
Svenska språket (91-120) 30 hp

Handledare: Ann Blücker
Examinator: Lasse Mårtensson

Sammandrag

Sexualbrottslagstiftningen har under de senaste tjugo åren varit föremål för tre statliga utredningar. I oktober 2016 presenterade 2014 års sexualbrottskommitté den senaste utredningen, vilken skickades ut på remiss i november samma år.

Syftet med den här uppsatsen är dels att undersöka hur 2014 års sexualbrottskommitté och de svarande remissinstanserna kommunicerar sannolikhet och förpliktelse, dels att undersöka förhållandet mellan attityd och modalitet i remissvaren.

Undersökningen utgår från den interpersonella metafunktionen i den systemisk-funktionella grammatiken (Halliday 2014) tillsammans med appraisalteorin (Martin & White 2005). Föremål för undersökningen är SOU 2016:60, *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*, samt de remissvar som hör till utredningen.

Resultatet visar att utredningen och remissvaren följer samma mönster vad gäller fördelning av modalitetstyp och -grad men att remissvarens attityd påverkar fördelningen.

Utifrån resultatet dras slutsatsen att olika val av modalitetstyp och -grad kan fungera som olika kommunikativa strategier. Låg grad av sannolikhet måste exempelvis inte betyda att sanningshalten är svag utan kan konstruera avsändaren som öppen för andras idéer och försvårar även möjligheten att förneka innehållet. Avsaknad av villighet behöver dessutom inte betyda att avsändaren saknar vilja. Villighet kan istället realiserars implicit genom förpliktelse. Därtill dras slutsatsen att positiv attityd minskar behovet av att modifiera satser, särskilt genom modalitetstypen sannolikhet.

Nyckelord: Systemisk-funktionell grammatik (SFG), appraisalteori, modalitet, modalitetstyp, modalitetsgrad, attityd, statlig utredning, remissvar

Innehållsförteckning

Sammandrag.....	2
1 Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	6
1.1.1 Lagstiftningsprocessen.....	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
2 Teoretisk översikt.....	12
2.1 Systemisk-funktionell grammatik.....	12
2.2 Centrala begrepp för den interpersonella metafunktionen.....	13
2.2.1 Språkhandlingar.....	13
2.2.2 Satstyper.....	14
2.2.3 Modalitet.....	15
2.3 Appraisalteori.....	16
2.4 Modalitet.....	18
2.5 Intertextualitet.....	20
2.6 Tidigare forskning.....	21
2.6.1 Interpersonella analyser.....	21
2.6.2 Statliga utredningar.....	23
3 Metod.....	24
3.1 Material.....	25
3.2 Genomförande.....	26
3.2.1 Modalitetsanalysen.....	26
3.2.2 Attitydanalysen.....	28
4 Resultat och analys.....	29
4.1 Sexualbrottsutredningen.....	29
4.2 Remissvaren.....	31
4.2.1 Attitydanalysen.....	31
4.2.2 Modalitetsanalysen.....	33
4.2.2.1 Grupp A: 100 % positiva attitydmarkörer.....	33
4.2.2.2 Grupp B: 99–75 % positiva attitydmarkörer.....	36
4.2.2.3 Grupp C: 60–40 % positiva attitydmarkörer.....	38
4.2.2.4 Grupp D: 25–1 % positiva attitydmarkörer.....	39
4.2.2.5 Grupp E: 0 % positiva attitydmarkörer.....	41
5 Diskussion.....	42
5.1 Jämförelse mellan utredningen och remissvaren.....	42
5.2 Modalitet och attityd.....	44
5.3 Sammanfattande slutsatser.....	47
5.4 Metoddiskussion.....	48

5.5 Framtida forskning.....	50
6 Avslutning.....	52
Källförteckning.....	53
Bilagor	
Bilaga 1: Förteckning över samtliga remissinstanser	
Bilaga 2: Förteckning över bortgallrade remissvar	
Bilaga 3: Förteckning över sökord	
Bilaga 4: Interpersonell funktion hos modala verb och interpersonella satsadverbial	
Bilaga 5: Fullständigt resultat av attitydanalys	

Tabellförteckning

Tabell 1: Fördelning av modalitetstyper i SOU 2016:60.....	30
Tabell 2: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i SOU 2016:60.....	30
Tabell 3: Fördelning av modalitetstyper i utredningens sammanfattande textrutor.....	31
Tabell 4: Fördelning av modalitetstyper i samtliga remissvar.....	33
Tabell 5: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i samtliga remissvar.....	33
Tabell 6: Fördelning av modalitetstyper i Grupp A.....	35
Tabell 7: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp A.....	35
Tabell 8: Fördelning av modalitetstyper i Grupp B.....	37
Tabell 9: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp B.....	37
Tabell 10: Fördelning av modalitetstyper i Grupp C.....	39
Tabell 11: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp C.....	39
Tabell 12: Fördelning av modalitetstyper i Grupp D.....	40
Tabell 13: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp D.....	40
Tabell 14: Fördelning av modalitetstyper i Grupp E.....	41
Tabell 15: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp E.....	41

Figurförteckning

Figur 1: Språkhandlingar med möjliga responsdrag.....	14
---	----

1 Inledning

På samma sätt som en konstnär kan återge verkligheten på en målarduk, kan en skribent återge verkligheten i en text, men istället för duk, färg och pensel använder skribenten olika grammatiska konstruktioner för att gestalta sin bild av omvärlden. Med grammatik målar vi alltså världen i ord och precis som att konstnären kan välja att blanda färger för att få fram olika nyanser kan skribenten blanda grammatiska konstruktioner för att ge texten dess specifika form, struktur och framtoning.

Medvetet eller omedvetet bygger alltså skribenten med hjälp av grammatiken upp textens världsbild och genom en analys av textens beståndsdelar möjliggörs en inblick i vilka värderingar och normer som denna världsbild består av. Denna dimension av grammatik, att grammatik inte bara är en uppsättning regler utan att grammatiken också har betydelse, är det centrala för den systemisk-funktionella grammatiken (Halliday 2014).

Termen *funktionell* i funktionell grammatik syftar till språkets funktion, vilken i sin tur delas upp i tre metafunktioner, den textuella, den ideationella och den interpersonella, där språkets nätverk av *system* har betydelseskapande potential. Inom den interpersonella metafunktionen är modalitet ett sådant centralt system. Modalitet är betydelseskapande genom att villkora satsens innehåll. Påståenden, frågor och uppmaningar kan med fyra olika modalitetstyper, *sannolikhet*, *vanlighet*, *förpliktelse* eller *villighet*, modifieras för att ändra satsens interpersonella betydelse (Halliday 2014:177).

Modalitetstyper etablerar alltså en relation med mottagaren genom att påverka mottagaren att agera eller att tänka på ett visst sätt. Hög grad av förpliktelse uppmanar exempelvis mottagaren att agera enligt textens instruktioner, medan en låg grad av förpliktelse öppnar upp för ett friare agerande. Därtill kan en låg grad av sannolikhet vara användbart i fall där avsändaren vill värja sig mot risken att få sina påståenden förnekade eller emotsagda eftersom låg grad av sannolikhet öppnar upp för möjligheten att alternativa påståenden har större eller lika stor giltighet som avsändarens. Vid hög grad av sannolikhet minskar istället förhandlingsutrymmet vilket leder till att risken för att bli emotsagd ökar (Holmberg & Karlsson 2006:61).

I den här undersökningen analyseras dels förhållandet mellan modalitetstyperna sannolikhet och förpliktelse, dels relationen mellan attityd och modalitet. Detta görs både genom en modalitetsanalys av den statliga utredningen *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten* (SOU 2016:60) och genom en attityd- och modalitetsanalys av utredningens remissvar.

Vid mitt första möte med den interpersonella metafunktionen började jag fundera över om en analys av modalitetstyper kunde synliggöra huruvida avsändaren tror på sina egna påståenden eller inte. Jag tänkte nämligen att en låg grad av sannolikhet måste betyda att avsändaren framstår som osäker i texten och att en hög grad av sannolikhet, tvärtemot, skulle betyda att avsändaren framstår som självsäker genom en stark tilltro till sina egna påståenden och slutsatser. Därtill funderade jag över om låg grad av sannolikhet ens kunde förekomma tillsammans med hög grad av förpliktelse. Hur skulle till exempel avsändaren kunna uppmana mottagaren att agera på ett visst sätt om de påståenden som föregår uppmaningen realiseras genom en låg grad av sannolikhet? Den här undersökningen är därför ett försök att bringa klarhet i hur sannolikhet och förpliktelse kommuniceras och vad bruket av olika modalitetstyper egentligen innebär för den interpersonella betydelsen.

Min hypotes är att graden av sannolikhet och förpliktelse bör vara hög i utredningen, eftersom 2014 års sexualbrottskommitté bör anse att det lagändringsförslag som kommittén formulerat ska träda i kraft, vilket skulle kunna tänkas kräva såväl hög grad av sannolikhet som förpliktelse för att stärka utredningens trovärdighet och auktoritet. Genom en attitydanalys av remissvaren vill jag även undersöka om attityd har möjlighet att styra avsändarens grammatiska val. Min hypotes i detta avseende är att remissvar med en positiv attityd bör realisera sannolikhet och förpliktelse i hög grad, eftersom de troligtvis, precis som kommittén, bör anse att lagändringen ska träda i kraft, medan remissvar med en negativ attityd bör realisera sannolikhet och förpliktelse i låg grad, eftersom dessa troligtvis varken tror på utredningens argumentation eller vill att en lagändring ska äga rum.

1.1 Bakgrund

Under de senaste tjugo åren har frågan om bristande samtycke som rekvisit för sexualbrotten diskuterats i tre statliga utredningar. För att ge en bakgrund till undersökningens material redogörs i detta avsnitt kortfattat för respektive utrednings uppdrag och innehåll samt vilka reformer som utredningarna resulterat i.

Diskussionen kring samtycke som rekvisit för sexualbrotten påbörjades i och med tillsättandet av 1998 års sexualbrottskommitté, vilket resulterade i en första omfattande reform av sexualbrottslagstiftningen år 2005. Reformen innebar dock inte en förändring av rekvisitet för sexualbrotten från våld, tvång eller hot till bristande samtycke. Istället sänkte man kravet på hur mycket våld, tvång eller hot som skulle krävas för att brottet skulle klassas som våldtäkt (SOU 2016:60 s. 106).

2008 tillsattes en ny kommitté som fick tre uppdrag av regeringen. Det första var att utvärdera effekten och tillämpningen av 2005 års reform. Det andra var att återigen

undersöka om rekvisiten våld, tvång och hot skulle ersättas med bristande samtycke och det tredje uppdraget var att analysera om eventuella lagändringar skulle krävas vid Sveriges tillträde till Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (SOU 2016:60 s. 114). Kommittén redovisade sina slutsatser och förslag i betänkandet *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag* år 2010.

Sammanfattningsvis landade 2008 års sexualbrottskommitté i att 2005 års reform i stort hade förstärkt skyddet för den sexuella integriteten men såg vissa brister hos reformen och la därför fram förslag på ytterligare reformer som skulle åtgärda dessa. Bristerna bestod bland annat i att situationer där en sexuell handling inte utförts medelst våld eller hot men som ändå genomförts mot en persons vilja inte klassades som våldtäkt. Denna brist menade kommittén kunde avhjälpas dels genom ett införande av en kompletterande samtyckesbestämmelse till 6 kap. brottsbalken, dels genom att ändra begreppet *hjälplost tillstånd* till *särskilt utsatt situation*, för att på så vis fånga in fler situationer som skulle kunna omfattas av våldtäktsbrottet (SOU 2016:60 s. 177).

Under lagstiftningsärendet år 2013 beslutade dock regeringen att en samtyckesbestämmelse inte kunde införas. Beslutet grundade sig till stor del på farhågan att fokus på målsägandens agerande före och efter övergreppet skulle öka under rättsprocessen samt att definitionen av bristande samtycke inte var tillräckligt tydlig för att anses kunna utgöra ett rekvisit för våldtäkt. Man beslutade dock att delvis följa kommitténs förslag genom att ändra begreppet *hjälplost tillstånd* till *särskilt utsatt situation* i hopp om att en vidgning av våldtäktsbegreppet skulle leda till att de situationer som tidigare inte hade kunnat lagföras som våldtäkt även skulle omfattas (SOU 2016:60, s. 123–124).

Kort efter 2013 års reformer, nämligen i augusti 2014, beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare som fick i uppdrag att göra ytterligare en översyn av våldtäktsbrottet. I november samma år ombildades dock utredningen till en parlamentariskt tillsatt kommitté som, förutom uppdraget att göra den översyn som tidigare beslutats om, där det ingick att överväga om sexualbrotten bör baseras på en samtyckesbaserad regleringsmodell (Dir. 2014:123), även fick direktivet att analysera om den befintliga lagstiftningen ger ett tillräckligt skydd mot sexuella övergrepp som sker via internet (Dir. 2015:5). Den parlamentariskt tillsatta kommittén tog namnet 2014 års sexualbrottskommitté.

Kommittén presenterade sitt betänkande *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten* den 5 oktober 2016. I betänkandet föreslår kommittén flera omfattande reformer av 6 kap. brottsbalken som innebär att den nuvarande lydelsen upphävs och ersätts med ett helt nytt kapitel, med både en ny struktur och nytt innehåll. Nedan presenteras några exempel på de reformer som kommittén vill genomföra.

Rekvisitet för våldtäkt föreslås ändras från tvång, våld och hot till att ”straffansvar inträder för den som genomför en sexuell handling mot någon som inte deltar frivilligt” (SOU 2016:60 s. 176). Förslaget innebär alltså ett införande av en samtyckesbaserad lagstiftning, men inte genom en kompletterande bestämmelse som 2008 års sexualbrottsutredning föreslog, utan genom att 6 kap. brottsbalken omstruktureras från grunden. Därtill är det nya förslaget till en samtyckesbaserad lagstiftning inte baserat på termen bristande samtycke, som flera remissinstanser ställt sig kritiska till i tidigare utredningar, utan istället konstruerat kring termen bristande frivillighet, vilket också synliggörs i citatet ovan från den senaste utredningen. Förslaget lyder ytterligare: ”för att ett deltagande ska anses frivilligt måste valet att delta komma till uttryck genom ord eller handling” (SOU 2016:60 s. 196). Därtill ska lagstiftningen även lista ett antal omständigheter som innebär ”att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse” (SOU 2016:60 s. 201). Orsaken till detta är att situationer där ett ja till sexuellt umgänge föregåtts av exempelvis hot inte kan anses vara ett uttryck för frivilligt deltagande och ska därmed kunna klassas som våldtäkt.

Även brottsbeteckningarna föreslås ändras. Våldtäkt ändras till sexuellt övergrepp medan den lindrigare graden, som idag benämns sexuellt tvång, ändras till sexuell kränkning. Samma förändringar föreslås för de sexualbrott som begås mot barn. Våldtäkt mot barn föreslås alltså ändras till sexuellt övergrepp mot barn och det som idag är den lindrigare graden, nämligen sexuellt övergrepp mot barn, föreslås ändras till sexuell kränkning av barn. Förslaget att stryka ordet våldtäkt ur lagstiftningen grundar sig på tanken att begreppet våldtäkt kan tolkas som att handlingen måste ha utförts med våld och eftersom rekvisitetet våld tas bort anser kommittén att det är naturligt att ersätta brottsbeteckningen våldtäkt med en mer lämplig beteckning.

Kommittén föreslår också att det inte ska krävas uppsåt för att en sexuell handling mot någons vilja ska kunna klassas som ett sexuellt övergrepp. Förslaget innebär alltså ett införande av oaktsamhet vid sexualbrott, men enbart för de grövre brotten eftersom man anser att nykriminalisering ska ske med försiktighet. Införandet av oaktsamhet ska träffa fall där sexuella handlingar påbörjats frivilligt men där den ena partnern plötsligt blir tyst, orörlig eller medvetlös. Om den andra partnern i en sådan situation inte upphör med den sexuella handlingen kan inte frivilligheten längre anses vara uttryckt, vilket kan resultera i ett sexuellt övergrepp.

Vad gäller sexuella övergrepp som sker via internet föreslår kommittén att det ska vara möjligt att döma för sexuellt övergrepp (nuvarande våldtäkt) och sexuell kränkning (nuvarande sexuellt tvång) samt sexuellt övergrepp mot barn (nuvarande våldtäkt mot barn) och sexuell kränkning mot barn (nuvarande sexuellt övergrepp mot barn) vid oönskade sexuella handlingar som sker över internet. Idag är det till exempel inte

ovanligt att barn tvingas utföra sexuella handlingar på sig själva som de antingen dokumenterar och skickar till förövaren eller sänder live via webbkamera. Det är i dessa fall som de omständigheter där ett uttryckt val att delta frivilligt inte ska tillmätas betydelse är särskilt viktiga. Ofta förekommer nämligen hot om att visa eventuella bilder för familj eller vänner, vilket kan vara oerhört skrämmande för ett barn som kanske skäms för sina handlingar, som inte vill att någon ska få reda på vad som har hänt, och som därför samtycker till fortsatta sexuella handlingar mot sin vilja.

Sammanfattningsvis är förhoppningen att denna totala omstrukturering av sexualbrottslagstiftningen ska ha en normerande effekt på hur människor i samhället pratar om och tänker kring sexuella relationer. Tanken är bland annat att en ny sexualbrottslagstiftning, där rekvisitet för sexualbrott utgörs av bristande frivillighet, bättre kan spegla innehållet i grundskolans sexualundervisning. En ny lagstiftning kan alltså underlätta för ungdomar att lära sig hur man närmar sig en person sexuellt och hur man undviker att utsätta någon annan för ett övergrepp, eller hur man undviker att utsätta sig själv för ett övergrepp, genom att i sexualundervisningen betona vikten av ens egen sexuella integritet. Utan att veta var gränsen går mellan frivilligt och ofrivilligt är det nämligen också svårt att veta var gränsen för ens eget ja eller nej går.

1.1.1 Lagstiftningsprocessen

Efter att en statlig utredning offentliggjorts skickas den ut på remiss till berörda myndigheter och intresseorganisationer som då har möjlighet att lämna synpunkter på utredningen innan en proposition författas av regeringen. Remissinstanserna numreras löpande från nummer 1 och uppåt. Remitteringen är endast en inbjudan om att lämna svar vilket betyder att remissinstanser kan avstå från att svara, med undantag för myndigheter som ligger direkt under regeringen, vilka är skyldiga att lämna svar. Även organisationer eller myndigheter som inte har fått någon offentlig inbjudan har möjlighet att svara, så även privatpersoner. Det kan därför komma in antingen färre eller fler svar än det antal remissinstanser som utredningen skickas till.

När sista svarsdatum passerat undersöks remissvaren i förhållande till utredningen. Vilka synpunkter har presenterats? Är remissinstanserna i allmänhet för eller emot förslaget? Om responsen är övervägande negativ är det möjligt att kommittén eller utredaren väljer att inte gå vidare med frågan. Det är också möjligt att förslaget omarbetas utifrån synpunkterna i remissvaren. Om responsen däremot är övervägande positiv författar kommittén eller utredaren ett utkast till ett lagförslag, en så kallad lagrådsremiss, som granskas av Lagrådet. Lagrådets uppgift är framförallt att garantera att förslaget inte strider mot svensk grundlag.

När utkastet till propositionen godkänts av Lagrådet tas en slutlig version av propositionen fram av det departement som ansvarar för utredningen. Därefter överlämnas propositionen till riksdagen som då får möjlighet att ta ställning till den och lämna motförslag. Sedan granskas propositionen och dess eventuella motförslag av det utskott i riksdagen som ansvarar för frågan. Först när utskottet gett sin syn på förslaget i form av ett utskottsbetänkande kan riksdagen fatta det slutgiltiga beslutet om lagförslaget ska träda i kraft eller inte. Efter ett eventuellt beslut från riksdagen om att en ny lag ska införas är det regeringens uppgift att utfärda och offentliggöra den nya lagen. Alla nya eller ändrade lagar publiceras i Svensk författningssamling (SFS) (Regeringskansliet 2015).

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är tudelat. Det första delsyftet är att genom en interpersonell analys undersöka hur den statliga utredningen *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten* (SOU 2016:60) och de remissvar som svarar på utredningen kommunicerar grad av sannolikhet, villighet, förpliktelse och vanlighet. Särskilt fokus läggs på förhållandet mellan sannolikhet och förpliktelse. Jag jämför också resultatet för utredningen med resultatet för samtliga remissvar för att belysa eventuella likheter eller skillnader vad gäller fördelningen av modalitetstyp och -grad.

Det andra delsyftet är att genom en attitydanalys av remissvaren undersöka om olika attityd till utredningens förslag påverkar hur remissvaren kommunicerar grad av sannolikhet, villighet, förpliktelse och vanlighet. Även i detta avseende läggs särskilt fokus på förhållandet mellan sannolikhet och förpliktelse.

I den systemisk-funktionella grammatiken kan en analys av den interpersonella metafunktionen synliggöra relationen mellan avsändare och mottagare i text och samtal genom att undersöka hur olika språkhandlingar modifieras genom modalitet (Halliday 2014:104). Språkhandlingar och modalitet har nämligen möjlighet att realisera olika betydelser i språket som i sin tur kan påverka mottagaren att agera eller att tänka på ett visst sätt. Jag analyserar den interpersonella metafunktionen i en statlig utredning och dess remissvar för att synliggöra vad bruket av olika modalitetstyper och -grader innebär för den interpersonella betydelsen i texterna. Framstår avsändaren som mer självsäker vid hög grad av sannolikhet men osäker vid låg? Kan låg grad av sannolikhet förekomma tillsammans med hög grad av förpliktelse? Kan grad av sannolikhet och förpliktelse avslöja hur utredningen och remissvaren ställer sig till det förslag som innebär ett införande av en samtyckesbaserad sexualbrottslagstiftning?

Därtill kan appraisalteorin användas för att undersöka avsändarens attityd i texten gentemot till exempel personer, platser eller företeelser (Martin & White 2005:1). Jag

använder mig av appraisalteorin för att analysera respektive remissvars attityd till utredningen eftersom en attitydanalys kan synliggöra om remissvarens fördelning av sannolikhet och förpliktelse påverkas av svarens positiva eller negativa attityd.

För att undersöka relationen mellan modalitetstyperna sannolikhet och förpliktelse samt relationen mellan attityd och modalitet ställer jag följande frågor:

- Hur ser fördelningen av modalitetstyperna sannolikhet, villighet, förpliktelse och vanlighet ut i den statliga utredningen *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten* (SOU 2016:60) och i hur stor utsträckning realiseras respektive modalitetstyp i låg, medelhög eller hög grad?
- Hur ser fördelningen av modalitetstyperna sannolikhet, villighet, förpliktelse och vanlighet ut i remissvaren och i hur stor utsträckning realiseras respektive modalitetstyp i låg, medelhög eller hög grad?
- Föreligger skillnader i fördelningen av modalitetstyp och -grad mellan utredningen och remissvaren?
- Påverkas fördelningen av modalitetstyp och -grad i remissvaren av remissvarens attityder till utredningens förslag?

2 Teoretisk översikt¹

Systemisk-funktionell lingvistik (SFL) och systemisk-funktionell grammatik (SFG) samt kortformen funktionell grammatik kan ses som tre likartade begrepp och används ofta utan att ta hänsyn till begreppens möjliga distinktion (Holmberg m.fl. 2011:7). SFG kan dock ses som ett teoretiskt verktyg medan SFL kan ses som en språkvetenskaplig verktygslåda, ett fält inom språkvetenskapen som förutom SFG rymmer genre teori, multimodala textanalyser och appraisalteori.

I kontrast till den funktionella grammatiken står den formella generativa grammatiken som ser den språkliga formen som det centrala, alltså syntax och morfologi, medan den funktionella grammatiken snarare ser den kommunikativa funktionen och språkets betydelse som det centrala. Förutom att förklara och beskriva språkets syntaktiska struktur (Chomsky 1973) menar den generativa grammatiken också att den syntaktiska strukturen är en medfödd kognitiv förmåga där *den universella grammatiken*, som består av grammatiska beståndsdelar gemensamma för alla mänskliga språk, har uppstått av biologiska, inte logiska skäl (Chomsky 1978:32). Den generativa grammatiken ser alltså människans kognitiva förmåga till språkinlärning som medfödd.

Den funktionella lingvistikens motsätter sig medföddhetshypotesen och ser snarare att människan genom språket blir ett socialt väsen. Språkutveckling sker således genom att människor samhandlar med varandra (Berge m.fl. 1998:23). Nya kommunikativa behov hos språkanvändare gör att nya kommunikativa funktioner utvecklas (Karlsson 2007). Språket är alltså ett socialt verktyg där grammatiken får betydelse utifrån specifika behov i specifika situationer. Den generativa grammatiken ifrågasätter dock om grammatiska strukturer är såpass konsekvent använda att de kan tilldelas betydelse (Chomsky 1973:122).

Den funktionella lingvistikens har varit användbar dels för beskrivningen av barns språkutveckling, dels för didaktiken som ett led i att förbättra pedagogiken (Holmberg & Karlsson 2006:202). Genom den funktionella lingvistikens metaspråk har till exempel möjligheten att samtala om olika texttyper konkretiserat de kunskapskrav som ställs på elever, så som förmågan att rapportera och förklara i facktexter, argumentera och diskutera i debatttexter och gestalta i berättande texter (Rose 2015:230).

2.1 Systemisk-funktionell grammatik

SFG är en modell som används för att beskriva språkets betydelsebärande potential. Tanken med modellen är att grammatik inte enbart finns till för att beskriva ett språks

1 Avsnittet om systemisk-funktionell lingvistik och systemisk-funktionell grammatik är en delvis reviderad version av den teoretiska översikten i Orrbén (2015).

struktur; strukturen har också betydelse och betydelsen i sig formar eller omformar strukturen (Holmberg & Karlsson 2006:10). Språket är uppbyggt av nätverk av system med betydelseskäpande potential och det är detta som gör modellen *systemisk* (Berge m.fl. 1998:29).

Termen *funktionell* syftar till språkets funktion, att språket i olika situationer kräver specifika språkliga strategier för att uttrycka eller utbyta tankar, idéer eller handlingar mellan sändare och mottagare (Berge m.fl. 1998:34). Denna övergripande term kan i sin tur delas upp i tre metafunktioner: den textuella, den ideationella och den interpersonella, där funktionerna tema, aktör och subjekt på olika sätt ger språket betydelse (Halliday 2014:82f).

Den textuella metafunktionen visar hur språket skapar betydelse genom att utgå från ett tema (a.a.). Utan ett definierat tema blir texten innehållslös eller obegriplig; syftet med kommunikationen går alltså förlorad. Det är utifrån temat som språket tar form.

Den ideationella metafunktionen visar hur språket skapar erfarenhetsmässig betydelse via aktören (a.a.). Genom processer som aktören deltar i konstrueras verkligheten och våra erfarenheter i den. Ideationen beskriver alltså det innehållsliga i språket.

Den interpersonella metafunktionen, som också är utgångspunkten för den här undersökningen, visar hur språket genom subjektet skapar och upprätthåller relationer mellan människor (a.a.). Sociala handlingar och språkliga utbyten i text eller samtal kommer till uttryck genom olika språkhandlingar och modalitet. En interpersonell analys kan bland annat synliggöra maktstrukturer mellan människor i text och samtal.

2.2 Centrala begrepp för den interpersonella metafunktionen

2.2.1 Språkhandlingar

När människor samtalar med varandra, oavsett om det sker genom text eller genom samtal, är det möjligt att inta vissa roller för att uppnå olika kommunikativa mål. Halliday (2014) ser två fundamentala *talroller* (speech roles) och menar att det är möjligt att inta antingen en *givande* (giving) eller en *krävande* (demanding) roll. Han ser också ett val mellan två fundamentala typer av *utbyten* (commodity) mellan avsändaren och mottagaren: *information* (information) samt *varor och tjänster* (goods-&-services) (Halliday 2014:135).

Tillsammans kan val av talarroll och utbyte utgöra fyra olika typer av *språkhandlingar* (speech functions) nämligen *påstående*, *fråga*, *erbjudande* och *uppmaning* (statement, question, offer, command) (Halliday 2014:135). Intagandet av en givande talarroll som söker utbyta information resulterar i ett påstående, medan intagandet av en krävande

talarroll som vill ha en vara eller tjänst från mottagaren resulterar i en uppmaning. Vidare resulterar intagandet av en givande talarroll som vill ge något till avsändaren i ett erbjudande och intagandet av en krävande talarroll som söker svar från mottagaren resulterar i en fråga.

Varje språkhandling har i sin tur två möjliga responsdrag (Halliday 2014:137). Påståendet kan antingen bekräftas eller ifrågasättas. Frågan kan antingen få ett svar eller lämnas obesvarad. Erbjudandet kan tas emot eller nekas. Uppmaningen kan leda till ett åtagande eller till en vägran. Samtliga språkhandlingar har alltså ett möjligt positivt och ett möjligt negativt responsdrag. En sammanställning av talarroller, utbyten, språkhandlingar och möjliga responsdrag ges i figur 1 nedan.

		Talarroll			
		Givande		Krävande	
Utbyte	Information	Påstående	Bekräftande	Fråga	Svar
			Ifrågasättande		Avstående
	Varor & tjänster	Erbjudande	Accepterande	Uppmaning	Åtagande
			Awisande		Vägran

Figur 1: Språkhandlingar med möjliga responsdrag (modifierad version av tablå hos Holmberg & Karlsson 2006:34)

2.2.2 Satstyper

De fyra olika typer av språkhandlingar som möjliggörs genom val av talarroll och val av utbyte realiseras i sin tur genom olika grammatiska konstruktioner, nämligen *satstyper* (mood). Satstyperna ser olika ut beroende på vad som kommuniceras. Informationsutbyte realiseras oftast genom satser i indikativ där ett påstående är en deklarativ sats medan en fråga är en interrogativ sats. Den interrogativa satsen har i sin tur två underkategorier, nämligen polariserande interrogativ, alltså ja/nej-frågor, och wh-frågor, alltså öppna frågor (Halliday 2014:143). Utbytet av varor och tjänster realiseras oftast genom satser i imperativ (Berge m.fl. 1998:53).

Det som är gemensamt för alla satstyper är att de utgörs av ett *satstypement* (mood element) och en *rest* (residue). Satstypementet består av ett *subjekt* (subject), som

utgörs av en nominalfras, och ett *finit* (finite), som i indikativa satser i svenskan består av en verbfras där huvud verbet tar formen indikativ och som i imperativa satser i svenskan består av en verbfras där huvud verbet tar formen imperativ (Halliday 2014:140, Holmberg m.fl. 2011:102). *Resten* kan utgöras av tre olika element nämligen *predikat*, *komplement* och *adjunkter* (predicator, complement, adjuncts) (Halliday 2014:151).

Det är *resten* som har möjlighet att ändra satsens betydelse, medan satstyp-elementet är relativt konstant. I exemplet *Jag gav min moster en tekanna igår* utgörs satstyp-elementet av *jag + gav* medan *min moster* och *en tekanna* utgör två komplement och *igår* utgör en omständighetsadjunkt. Genom att göra om finitet *gav* till ett predikat tillsammans med ett nytt finit, *ska*, kan betydelsen ändras till att givandet ännu ej har genomförts: *Jag ska ge min moster en tekanna*.

Subjektets syfte i satstyp-elementet är att, tillsammans med finitet, formulera satsens proposition för att möjliggöra en bekräftelse eller förnekelse av propositionen, genom att referera till subjektet. Finitets syfte i satstyp-elementet är att förankra satsen i ett här och nu för att möjliggöra ett ställningstagande till satsens innehåll. Den proposition som uttrycks i språkhandlingen binds genom finitet till kontexten. Detta kan uppnås genom två olika slags grammatiska konstruktioner, antingen genom val av tempus eller genom modalitet (Halliday 2014:144f).

2.2.3 Modalitet

Modalitetssystemet inom den interpersonella metafunktionen är ett verktyg för att analysera gränlandet mellan polerna ja och nej i de olika satstyperna, mellan sant och falskt (Halliday 2014:176). Det är nämligen inte alltid så att en sats uttrycker antingen positivitet eller negativitet. Mellan *det är så* och dess negerade motsats *det är inte så* finns det till exempel flera möjliga grammatiska konstruktioner som kan modifiera betydelsen till *det kan vara så*, *det bör vara så* eller *det måste vara så*. Modalitet (modality) är alltså ett sätt att konstruera interpersonell betydelse i spannet mellan vad som är och vad som inte är.

Den modifikation av satser som modalitetssystemet utgör möjliggör en förskjutning av språkhandlingens betydelse på någon av fyra betydelseskalar nämligen *sannolikhet*, *vanlighet*, *förpliktelse* och *villighet* (probability, usuality, obligation, inclination) (Halliday 2014:177f). Dessa kan i sin tur realiseras i låg, medelhög eller hög grad.

I svenskan konstrueras modalitet oftast genom modala verb (*ska*, *bör*, *måste*, *vill*, *kan* etc.) eller genom *interpersonella satsadverbial*² som till exempel *säkerligen*, *kanske*,

2 Mood adjunct eller comment adjunct i engelsk terminologi, beroende på vilken typ av adjunkt som det rör sig om (Halliday 2014:187ff).

möjligtvis, *antagligen* eller *nog* (Holmberg & Karlsson 2006:59). Både modala verb och interpersonella satsadverbial tillför på olika sätt interpersonell betydelse till satsen och är två kongruenta sätt att konstruera modalitet, men det finns också möjlighet till inkongruenta konstruktioner genom objektiva eller subjektiva modalitetsmetaforer, vilket förklaras mer ingående nedan.

Grad av modalitet innebär alltid en bedömning av om till exempel påståenden är sannolika eller ageranden är frivilliga och när modaliteten uttrycks direkt i satsen genom modala verb och interpersonella satsadverbial är bedömningen implicit. Det går alltså inte att utläsa vem som har gjort bedömningen (Holmberg m.fl. 2011:108). Genom objektiva och subjektiva modalitetsmetaforer blir bedömningen explicit, men beroende på vilken väg avsändaren väljer att gå, antingen den objektiva eller den subjektiva vägen, kan bedömningen vara antingen mer dold eller mer framhävd genom att avsändaren tar plats som subjekt. Jämför exemplet *månförmörkelsen sker troligen imorgon* som är ett kongruent uttryck för modalitet med *jag tror att månförmörkelsen sker imorgon* och *det är troligt att månförmörkelsen sker imorgon*, som är en subjektiv respektive en objektiv modalitetsmetafor.

Det finns även ytterligare typer av modala bedömningar i svensk grammatik som inte riktigt passar in på de fyra betydelseskallorna inom den interpersonella metafunktionen. Dessa kan uttrycka positiv eller negativ *talarrattityd* i form av *lyckligtvis*, *tack och lov*, *oturligt nog* eller *tyvärr*, *individualitet* genom markörer som uttrycker att utsagan står för avsändaren, som *för min del* och *personligen*, *intensitet* som till exempel kan vara en förstärkning eller en försvagning av ett påstående och *relativ tid*, antingen i förhållande till talsituationen, *då*, *nu snart*, eller i strid med förväntan, *fortfarande*, *redan*, *plötsligt* (Holmberg m.fl. 2011:107).

2.3 Appraisalteori

I början av 80-talet och vidare in på 90-talet pågick ett par omfattande projekt i Australien för att förbättra elevers läs- och skrivkunnsighet. De första projekten, *Writing Project* och *Language and Social Power*, introducerades av pedagogen Joan Rothery och diskursanalytikern James Martin. Målet var att utveckla pedagogiken för att förbättra elevers resultat genom att undersöka relationen mellan lärande och skrivande. Detta gjordes bland annat genom att analysera elevtexter, med verktyg från den systemisk-funktionella grammatiken, för att synliggöra vilken kunskapsnivå som eleverna förmedlade i sitt skrivande och utifrån detta utveckla och förbättra pedagogiken. Resultatet blev det som vi idag kallar för genrepagogik (Rose 2015:227).

Under utvecklandet av genrepedagogiken uppstod ett behov av att fördjupa analysen av elevtexterna då en analys utifrån funktionell grammatik visade sig vara otillräcklig. Det saknades till exempel verktyg för att undersöka hur eleverna uttryckte attityd och evaluering i sitt skrivande. Analysen behövde alltså utvecklas till att även inkludera frågor som rörde på vilket sätt eleverna bedömde personer, platser eller andra företeelser i texterna och hur väl de lyckades engagera sina tänkta läsare (Rose 2015:234f). Tillsammans med kollegan Peter White utvecklade Rothery och Martin ett system för att analysera just attityd och evaluering i text. Resultatet av deras arbete lade grunden för appraisalteorin (Martin & White 2005:xi).

Appraisalteorin är en relativt ung teori, fortfarande under utveckling. En anpassad modell för det svenska språket med termer på svenska har därför ännu inte utvecklats. Själva termen appraisal kan dock löst översättas till värdering eller bedömning på svenska, vilket kan tänkas ge en något mer konkret bild av vilka frågor som appraisalteorin kan svara på, nämligen hur vi genom språket evaluerar vår omvärld i text och i samtal.

Appraisalteorin handlar alltså om hur avsändaren uttrycker attityd genom att inta antingen en positiv eller en negativ position gentemot exempelvis personer, platser eller företeelser. Det handlar också i viss mån om hur avsändaren konstruerar sin identitet eller persona genom sin evaluativa utgångspunkt och om hur texter eller samtal anpassas för att den tänkta mottagaren ska påverkas på det sätt som avsändaren önskar (Martin & White 2005:1). Appraisalteorin kan alltså ses som en del eller utveckling av den interpersonella metafunktionen.

Appraisalteorin är indelad i tre domäner som belyser olika aspekter av evaluering och som på olika sätt interagerar med varandra: *engagement*, *attitude* och *graduation*. Attitude är i sin tur indelad i tre underdomäner: *affect*, *judgement* och *appreciation* (Martin & White 2005:35).

Engagement uttrycker dialogicitet och intertextualitet genom att beskriva hur avsändaren på olika sätt positionerar sig inför tidigare yttranden, alternativa värderingar och förväntade svar. Detta kan göras genom att citera eller referera till tidigare yttranden för att därefter introducera sin egen ståndpunkt. Dessa olika dialogiska positioneringar kan ta sig olika uttryck. Appraisalteorin ser fyra olika positioner nämligen *disclaim*, *proclaim*, *entertain* och *attribute* som på olika vis realiserar hur avsändaren antingen motsätter sig, förnekar, erkänner, godkänner, distanserar eller på andra sätt förhåller sig till yttrandet (Martin & White 2005:97).

Attitude är ett sätt att kartlägga hur avsändaren uttrycker känslor i språket där underdomänen *affect* rör rena känslouttryck som på ett mer eller mindre explicit sätt

avslöjar om avsändaren är positivt eller negativt inställd till personer, platser eller andra företeelser. Avsändaren kan till exempel uttrycka glädje, ledsamhet, ilska, bitterhet eller frustration (Martin & White 2005:42). *Judgement*, den andra underdomänen till *attitude*, rör hur avsändaren bedömer andras beteenden, genom att till exempel kritisera, berömma, hylla, beundra eller fördöma (Martin & White 2005:52), medan den tredje underdomänen, *appreciation*, rör hur avsändaren konstruerar omdömen om olika ting eller fenomen (Martin & White 2005:56).

Graduation rör frågor om hur avsändaren graderar sin attityd. För domänen *attitude* innebär det att känslouttryck och omdömen kan konstrueras som antingen positiva eller negativa. Jämför till exempel *Hon är väl en okej fotbollsspelare* med *Hon är en fantastisk fotbollsspelare* där det senare exemplet uttrycker en större grad av positivitet än det föregående. För domänen *engagement* synliggör *graduation* avsändarens intensitet eller relation till ett påstående. Jämför till exempel *Jag misstänker att bollen är rund* med *Jag är övertygad om att bollen är rund* (Martin & White 2005:135).

2.4 Modalitet

Kan man lita på grammatikböcker? Den frågan ställer sig språkforskaren Marika Lagervall (2001) i en artikel om beskrivningen av modala hjälpverb i tio olika svenska grammatikböcker, däribland *Svenska Akademiens grammatik* (SAG). Svaret på Lagervalls fråga blir i artikeln nej, det går inte att lita på grammatikböcker. Hennes jämförelse gör det nämligen ”tydligt att det finns uppenbara brister i hur kategorin modala hjälpverb framställs” (a.a.).

I det här avsnittet redogör jag för den grammatiska beskrivningen av modalitet eftersom mitt val av teori kräver en tydlig avgränsad definition av modala verb samt interpersonella satsadverbial för att möjliggöra en analys av dessa grammatiska enheters betydelse. Vilka grammatiska konstruktioner ska tolkas uttrycka modalitet och vilka ska inte tolkas göra det?

Jag gör dock inte en uttömmande jämförelse av olika grammatikböckers beskrivning av modalitet, så som Lagervall (2001). Istället redogör jag, utifrån Magnus Fernbergs och Marika Lagervalls artiklar i *Att använda SAG* (2000), enbart för beskrivningen av modalitet i *Svenska Akademiens grammatik* (SAG), eftersom jag främst kommer att referera till SAG under analysens gång vid eventuella analysproblem. För den som är intresserad av modalitet ur ett språkhistoriskt perspektiv rekommenderas två språkvetenskapliga avhandlingar: *Modalitet och förändring: en studie av må och kunna i fornsvenska* (Andersson 2007) samt *Modala hjälpverb i språkhistorisk belysning* (Lagervall 2014).

Modalitet finns inte som ett självständigt avsnitt i SAG utan tas upp i fall där olika grammatiska enheter kan ha modal funktion, så som adjektiv, verb och interpersonella satsadverbial (Fernberg 2000:131). Vad gäller adjektiv är avsnittet mycket kort då det endast konstateras att vissa adjektiv kan ha modal betydelse. De kan till exempel ifrågasätta, bekräfta, villkora eller förneka satsens betydelse och skulle kunna tolkas fungera som inkongruenta realiseringar av modalitet inom den interpersonella grammatiken genom konstruktioner som *den troliga ägaren* eller *en möjlig sanning* även om adjektiv inte ingår som en del i beskrivningen av den interpersonella grammatiken.

Vad gäller interpersonella satsadverbial görs först en formell beskrivning över vilka slags satser som de interpersonella satsadverbialen kan förekomma i samt var i sats schemat de kan stå. Därefter delas de in i fyra olika betydelsekategorier varav *modala* satsadverbial utgör en medan de övriga räknas till *konjunktionella*, *fokuserande* och *negerande* satsadverbial. Precis som de modala adjektiven har de interpersonella satsadverbialen modal funktion eftersom de kan modifiera innehållet i satsen genom att till exempel bekräfta, ifrågasätta eller villkora satsens betydelse.

De modala interpersonella satsadverbialen delas in i ytterligare fem betydelsekategorier, nämligen *sannolikhet*, *förstärkning*, *hänvisning*, *evaluering* och *kommentar till språkhandlingen*. Fernberg menar dock att SAG krånglar till beskrivningen av de modala satsadverbialens betydelse när varje kategori ska redogöras för var för sig, då detta görs i åtta underrubriker istället för fem. Dessa åtta underrubriker är: talarattityd, sanningshalten ifrågasatt eller bekräftad, sannolikhetsgradering, försanthållande, förstärkning, hänvisning, evaluering och kommentar till språkhandlingen. Fernberg anser därför att SAG:s behandling av de modala satsadverbialen har ”karaktär av lista över olika typer, där kategoriseringen verkar rätt slumpartad. Språkförståelse, sammanhang, förklaringar, mönster och liknande saknas” (Fernberg 2000:132).

Hjälppverb delas i SAG in i fem olika kategorier, nämligen *temporal*, *passivbildande*, *aktionella*, *kausativa* samt *modala*. SAG använder dock inte de formella egenskaperna hos hjälpverb för att urskilja de modala verben från andra hjälpverb utan beskriver de modala verben utifrån betydelse snarare än form (Lagervall 2000:290). Sammantaget delas de modala verben in i fyra betydelsekategorier: *epistemiska*, *deontiska*, *potentiella* och *intentionella*. Epistemisk modalitet skulle kunna jämföras med modalitetstypen sannolikhet inom den interpersonella grammatiken och handlar således om talarens ställning till innehållets grad av sannolikhet i satsen medan deontisk modalitet skulle kunna jämföras med modalitetstypen förpliktelse, som då handlar om förpliktelse eller tillåtelse. Potentiella modala verb uttrycker förmåga att till exempel utföra en handling medan intentionella modala verb uttrycker avsändarens avsikt (Fernberg 2000:134).

Både Fernberg och Lagervall ser brister i SAG:s beskrivning av modalitet där orsaken till bristerna förklaras genom SAG:s strävan att beskriva den svenska grammatiken utifrån form snarare än betydelse. Även om SAG delar in modala hjälpverb i olika betydelseskategorier är det nämligen på ett grundläggande plan där kategoriseringen varken motiveras eller problematiseras (Lagervall 2000:292). Slutsatsen blir alltså att SAG:s beskrivning av modalitet är bristfällig eftersom beskrivningen egentligen inte tillåter ett åsidosättande av betydelse ”eftersom modalitet i grunden är en betydelseskategori” (Fernberg 2000:133).

2.5 Intertextualitet

Kortfattat kan intertextualitet beskrivas som ett sätt att förklara vad en text är, hur texten uppstår och hur texten tas emot och tolkas av läsaren (Olsson m.fl. 1984:4). Jag redogör i det här avsnittet inte för intertextualitetsbegreppet i detalj utan ger istället en kort bakgrund till begreppets användning och historia eftersom utgångspunkten för den här undersökningen är att utredningen och remissvaren är intertextuella med varandra.

Begreppets ursprung kan härledas tillbaka till strukturalisten Ferdinand de Saussures teorier i början av 1900-talet om språket som tudelat, där *la langue*, språkets struktur eller grammatik, möjliggör *parole*, själva bruket av strukturen i form av samtal eller text. Språkets strukturer är enligt Saussure en gemensam överenskommelse mellan människor för att möjliggöra kommunikation. Om vi inte är överens om att vi med ordet träd menar bilden av en specifik växt med en stam och ett grenverk som vi kallar för krona är det svårt att göra oss förstådda människor emellan. *Langue* är alltså inte kopplad till den faktiska verkligheten utan till de koncept eller bilder som människan är överens om att *langue* ska symbolisera (Allen 2000:9).

Utifrån Saussures teori om ett tudelat språk utvecklade senare Michail Bakhtin sin teori om *dialogism*. Bakhtin ansåg att Saussures strukturalism förbisåg en viktig lingvistisk aspekt, nämligen det om yttrandet, att språk och mening uppstår i samspel mellan människor. Dialogism innebär alltså kortfattat att meningen, själva betydelsen i språket, uppstår i specifika sociala kontexter mellan specifika individer eller grupper. Språket kan inte ensamt skapa betydelse (Allen 2000:17).

Från *langue* och *parole* via *dialogism* landar vi slutligen i sextiotalets Frankrike där filosofen och litteraturkritikern Julia Kristeva myntar begreppet intertextualitet genom att presentera Bakhtins teorier för en fransk publik i essän *Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman* som publicerades första gången i Critique 1967 och även senare i *Séméiôtiké: recherches pour une sémanalyse* 1969. *Séméiôtiké* översattes till engelska 1980 där essän fick titeln *Word, Dialogue and Novel* (Zbinden 2006:31), och

tillsammans med *The Bounded Text* i samma volym presenterar, reviderar och omformulerar Kristeva Bakhtins teorier.

Begreppet intertextualitet är alltså tätt sammankopplat med Bakhtins dialogism. Kristeva menar att avsändaren inte formulerar yttranden ur sitt eget individuella medvetande eller ur tomma intet, vare sig det är fråga om tal eller text, utan att alla yttranden snarare är sprungna ur redan existerande erfarenheter och upplevelser som finns tillgängliga i avsändarens medvetande. En text är då enligt Kristevas definition ”a permutation of texts, an intertextuality in the space of a given text” genom vilken ”several utterances, taken from other texts, intersect and neutralize one another” (Kristeva 1980:36).

Texter utgörs därför enligt Kristeva av de kulturella normer och språkvariationer, alltså diskurser, som för stunden är tillgängliga för avsändaren. Texter kan alltså inte ses som isolerade självständiga objekt utan som en komposition av olika kulturella identiteter, vilka i sin tur är dynamiska och ständigt föränderliga (Kristeva 1980:37). I det avseendet är det viktigt att påpeka att intertextualitet inte enbart beskriver hur texter skapas genom redan existerande texter utan att intertextualitet också beskriver hur texter skapas i samspel med mottagaren. Mottagarens tidigare erfarenheter och normer blir en del av intertextualiteten genom mottagarens tolkning av textens ord. Intertextualitet skapas alltså även i mötet mellan text och mottagare eftersom avsändaren och mottagaren kan ha olika koncept kopplade till ordens innebörd, vilket bland annat beror på att betydelsen hos enskilda ord och begrepp kan förändras över tid (Kristeva 1980:65). Ett exempel på detta går att finna i mitt material, nämligen i remissvarens diskussion kring huruvida begreppet våldtäkt ska ersättas med en annan term. Där blir det tydligt att olika normer och syn på språk hos dem som är kritiska och dem som är positiva till begreppet våldtäkt påverkar läsningen och emottagandet av kommitténs utredning.

2.6 Tidigare forskning

I följande avsnitt redogörs för två olika typer av undersökningar där den interpersonella metafunktionen analyserats. Jag ger också en kort bakgrund till forskning om statliga offentliga utredningar.

2.6.1 Interpersonella analyser

I svensk forskning har interpersonella analysmetoder bland annat applicerats på elevtexter för att undersöka hur elever uppnår Skolverkets mål. Språkvetaren Daroon Yassin undersöker exempelvis hur elever i årskurs 3 kommunicerar råd och åsikter i insändare skrivna under skolans svenskundervisning genom att analysera texternas

språkhandlingar samt hur dessa modifieras genom modalitet. Syftet är att undersöka ”vilka språkliga resurser som eleverna använder för att konstruera åsikter och råd” (Yassin 2011:114).

Yassin identifierar tre olika realiseringar av både åsikter och råd i elevtexterna som alla får olika konsekvenser för den interpersonella betydelsen. Åsikter realiseras genom påståendesatser utan modalitet, påståendesatser med förpliktelsemodalitet och satskomplex med anföringsgrammatik, ett slags metaforiskt påstående på så vis att anföringen inte refererar till ett tal eller en tanke utan istället får en interpersonell funktion: att förmedla avsändarens ståndpunkt (Yassin 2011:119). Även råd realiseras genom påståendesatser med förpliktelsemodalitet och satskomplex med anföringsgrammatik, men också genom uppmaningssatser. Dessa olika slags realiseringar av åsikter och råd i elevtexterna synliggör alltså sammantaget sex olika strategier för att kommunicera just åsikter och råd.

Förutom analyser av elevtexter kan interpersonella analysmetoder även appliceras på myndighetstexter för att undersöka relationen mellan avsändare och mottagare, exempelvis stat och medborgare, som i Jannika Lassus avhandling *Betydelse i barnfamiljsbroschyrer – Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen* (2010). Lassus undersöker både den ideationella och interpersonella metafunktionen i sverigesvenska och finlandssvenska socialförsäkringsbroschyrer riktade mot barnfamiljer utgivna av Försäkringskassan i Sverige och Folkpensionsanstalten (FPA) i Finland.

Vad gäller den interpersonella metafunktionen landar Lassus i att den vanligaste funktionen för språkhandlingen *påstående* är att ge information till läsaren och att påståenden ofta modifieras med modala verb så som *bör*, *kan*, *ska* och *måste*. Det modala verb som är mest förekommande, men som också är svårast att exakt avgöra vilken betydelse det förmedlar, är verbet *kan*. De flesta förekomster av *kan* tolkas dock realisera sannolikhet och i allmänhet fungerar *kan* som ett ”allmänt garderingsverb” (Lassus 2010:218).

Sammantaget drar Lassus slutsatsen att den interpersonella grammatikens fyra betydelsekategorier är ett användbart men ofullständigt verktyg för att analysera funktionen hos svenskans modala verb. De kategorier som utvecklats för den engelska grammatiken är nämligen inte helt överförbara på det svenska språket då det i många fall saknas bestämmningar som skulle kunna ge en mer fullständig analys av modalitetens interpersonella betydelse i svenskan (Lassus 2010:220).

2.6.2 Statliga utredningar

Statliga offentliga utredningar är en del av den svenska lagstiftningsprocessen. Utredningarna utgör underlag för nya eller ändrade lagar genom de betänkanden och rapporter som författas av en särskild utredare eller av kommittéer, ofta parlamentariskt tillsatta. I nära hundra år har frågor rörande svensk lagstiftning dokumenterats och analyserats i över 6 000 utredningar, vilket gör de statliga utredningarna till ett tacksamt föremål för forskning särskilt inom olika historiska ämnen så som idé- och kulturhistoria, men också inom ämnen som sociologi, pedagogik och genusvetenskap.

När statliga utredningar blir föremål för forskning är en vanlig analysmetod, oavsett vilket forskningsområde det rör sig om, diskursanalys, ofta tillsammans med begreppshistoria. Utredningarna är alltså användbara för att undersöka hur till exempel normer, värderingar eller begrepp förändras över tid. Inom samhällsvetenskapen kan till exempel en diskursanalys av statliga utredningar synliggöra hur bilden av äktenskapet (Andersson 2011) samt ålderdom och åldrande konstrueras i offentligheten (Nilsson 2008). Inom idéhistoria kan en undersökning av statliga utredningar visa vilka föreställningar om kroppen som präglade samhället under en viss period (Alm 2006) och inom pedagogiken kan en diskursanalys ge en bild av hur hälsouppllysning i statliga utredningar har gjort folkhälsa till ett pedagogiskt projekt (Olsson 1997).

Inom språkvetenskapen har statliga utredningar varit föremål för två olika slags stilanalyser. En större undersökning publicerades 1982: Madeleine Randquists avhandling *SOUenska – Studier över några för texttypen SOU (statens offentliga utredningar) karakteristiska stildrag, jämte ett bidrag till diskussionen om begreppen ”stil” och ”text”*. Randquist undersöker bland annat läsbarhetsindex, huvudsatsfundamentens längd, ordklassfördelning och antal bisatser samt deras olika funktioner. Sammanfattningsvis landar Randquist i slutsatsen att statliga utredningar ”uppvisar stora likheter med främst avhandlingstexter, men också i viss mån med debattexter” (Randquist 1982:72) men att stilinriktningarna också varierar. Hon finner nämligen fyra divergerande inriktningar vilka benämns juristspråklig, fackspråklig, reportagespråklig samt förvaltningspråklig.

En något mindre undersökning genomfördes relativt nyligen av Harry Näslund (2005) som ett bidrag till publikationen *Språk i tid – studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Näslund undersöker den så kallade substantivsjukan i statliga utredningar, alltså nominalisering av till exempel verb eller adjektiv, och gör en diakron jämförelse mellan utredningar från 30-talet och 70-talet. Resultatet visar att inslaget av substantivsjuka minskar något i utredningarna från 70-talet jämfört med de från 30-talet.

3 Metod

För att uppnå undersökningens syfte utgår jag från den systemisk-funktionella grammatiken genom att analysera språkets interpersonella metafunktion (Halliday 2014). En analys av den interpersonella metafunktionen kan framförallt synliggöra hur relationer mellan människor konstrueras i text och samtal genom att undersöka textens språkhandlingar och deras eventuella modalitet (Halliday 2014:104). Jag använder mig även av verktyg från appraisalteorin, vilken kan användas för att undersöka attityd i text och samtal (Martin & White 2005:1).

Modalitetsanalysen för den här undersökningen baseras på en något förenklad modell av SFG för det svenska språket (Holmberg & Karlsson 2006), där fyra modalitetstyper realiserar fyra olika betydelser: sannolikhet, vanlighet, förpliktelse och villighet. Varje modalitetstyp kan realiseras i låg, medelhög eller hög grad. En text som till exempel realiserar förpliktelse i hög grad kommunicerar att mottagaren måste agera enligt textens instruktioner medan en text som realiserar förpliktelse i låg grad öppnar upp för ett friare agerande.

Modalitet används alltså för att modifiera språkhandlingar (Holmberg & Karlsson 2006:58). Det är till exempel möjligt att förmildra en uppmaning för att inte framstå som alltför auktoritär, eller att försvaga ett påståendes sannolikhet för att försvåra möjligheten att förneka påståendet, vilket bland annat är karaktäristiskt för genren horoskop (Holmberg & Karlsson 2006:61).

Jag använder mig av en modalitetsanalys för att undersöka hur en statlig utredning och dess remissvar kommunicerar sannolikhet och förpliktelse. Innebär en låg grad av sannolikhet att avsändaren har en svag tilltro till sin egen argumentation och är det möjligt att hög grad av förpliktelse förekommer tillsammans med låg grad av sannolikhet? Min hypotes är att om kommittén vill att lagförslaget ska träda i kraft måste de också kommunicera självsäkerhet och auktoritet för att öka chansen att remissvaren ställer sig positiva till förslaget.

För att undersöka om remissvaren är positivt eller negativt inställda till kommitténs förslag använder jag mig av en förenklad modell av appraisalteorin (Martin & White 2005) genom att avstå från att undersöka grad av attityd. Av de tre olika domänerna inom teorin, *engagement*, *attitude* och *graduation*, använder jag mig alltså främst av domänerna *engagement* och *attitude* samt den senares underdomäner *affect*, *judgement* och *appreciation*. Exempel på hur attitydanalysen genomförs rent praktiskt ges i avsnitt 3.2.2.

3.1 Material

Föremål för undersökningen är den senaste statliga utredningen kring sexualbrott, *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten* (SOU 2016:60) och de remissvar som inkom efter att utredningen offentliggjordes den 5 oktober 2016. Sista dag att lämna remissvar var den 31 januari 2017.

På grund av att den statliga utredningen är mycket omfattande begränsar jag analysen till att gälla det avsnitt som är mest relevant för den här undersökningen, nämligen kapitel 5 med rubriken *Överväganden om en ny sexualbrottslagstiftning*. Detta eftersom kommittén i kapitel 5 presenterar sina konkreta förslag till en ny lagstiftning, vilket gör kapitel 5 till det avsnitt i utredningen som remissvaren huvudsakligen svarar på. Detta intertextuella förhållande gör texterna mer jämförbara med varandra. Kapitel 5 omfattar 103 sidor av utredningen som sammanlagt är 581 sidor lång, inklusive bilagor.

Regeringskansliet sände utredningen till 76 olika remissinstanser (en förteckning över samtliga remissinstanser återfinns i bilaga 1), varav två, Uppsala och Stockholms universitet, lämnade svar från två olika institutioner på respektive universitet. Av de 76 utskicken inkom 59 svar (varav Uppsala och Stockholms universitet då lämnade två svar vardera), plus ytterligare fem svar från organisationer som valt att yttra sig utan att först ha fått en offentlig inbjudan. Sammanlagt inkom alltså 64 remissvar.

Av de 64 inkomna remissvaren gör jag ett urval, dels för att begränsa omfånget av materialet, som annars riskerar att bli för omfattande, dels eftersom alla remissvar inte är av intresse för analysen. Det finns till exempel inkomna svar som uttrycker att de saknar synpunkter eller att utredningens innehåll ligger utanför deras respektive kompetensområde. Vissa avstår även från att lämna synpunkter utan att uppge någon särskild anledning. Jag väljer även att utesluta svar som ryms på en halv sida eller mindre, trots att de lämnar vissa synpunkter, då kortare svar inte tillför analysen särskilt mycket eftersom de ofta saknar modala uttryck. Av olika skäl väljer jag därför att inte inkludera 19 av de inkomna remissvaren i analysen. En förteckning över bortgallrade remissvar återfinns i bilaga 2.

Efter en bedömning av remissvarens innehåll och relevans för den här undersökningen inkluderas alltså 45 av 64 inkomna remissvar i en första analys, nämligen attitydanalysen. Därefter delas remissvaren in i fem olika grupper, Grupp A, B, C, D och E, utefter hur stor andel positiva attitydmarkörer som förekommer i respektive svar.

Remissvaren i Grupp A har en andel positiva attitydmarkörer på 100 %; Grupp B har en andel positiva attitydmarkörer mellan 99 och 75 %; Grupp C har en andel positiva attitydmarkörer mellan 60 och 40 %; Grupp D har en andel positiva attitydmarkörer mellan 25 och 1 % och Grupp E har en andel positiva attitydmarkörer på 0 %.

Indelningen av remissvaren i grupper leder till ytterligare ett urval nämligen det att remissvar med en andel positiva attitydmarkörer mellan 76 och 61 % samt 39 och 26 % inte inkluderas i modalitetsanalysen för remissvaren. Jag gör denna indelning till största del för att begränsa det redan omfångsrika materialet men också för att möjliggöra en tydligare jämförelse mellan attityd och modalitet. Grupp A och B samt D och E bildar nämligen två poler av attityd på en skala mellan helt positiv och helt negativ, med Grupp C i spektrumet däremellan. Attityden i dessa grupper är alltså antingen starkt positiv, starkt negativ eller ambivalent, medan remissvaren i de två grupper som utesluts från modalitetsanalysen har en svagare konstruktion av positiv eller negativ attityd. Genom att enbart se till de remissvar som är helt eller övervägande positiva eller negativa, samt de remissvar som är ambivalenta, blir analysen av förhållandet mellan attityd och modalitet mer konkret och tydlig.

Det sammanlagda sidantalet för de remissvar som inkluderas i attitydanalysen är 301. Svaren är i genomsnitt fem till sex sidor långa. Medelvärdet är 6,7 och medianen är 5. Det kortaste svaret ryms på en sida medan det längsta svaret är 23 sidor. Samtliga remissvar är i A4-format, även om textmängden på varje sida varierar då formateringen skiljer sig åt mellan remissvaren. Medelvärdet är alltså endast en fingervisning om remissvarens omfång.

3.2 Genomförande

I följande avsnitt ger jag exempel på hur de två analyserna genomförs. Först presenteras genomförandet av modalitetsanalysen. Därefter redogör jag för genomförandet av attitydanalysen.

3.2.1 Modalitetsanalysen

Sexualbrottsutredningen och en övervägande andel av remissvaren finns tillgängliga i digital form som sökbara pdf-dokument. För att underlätta analysen av modalitetsuttryck väljer jag därför att begränsa mig till ett visst antal sökord för att lättare finna förekomster av modalitet som realiserar genom modala verb och interpersonella satsadverbial. De modala verben är relativt få och enkla att ringa in. Dessa är *bör, tör, kan, lär, måste, får, ska/skall, vill, brukar* och *behöver*. De interpersonella satsadverbialen är däremot fler och svårare att göra en fullständig översikt över eftersom de kan uttryckas genom flera synonymer. Några exempel på interpersonella satsadverbial som uttrycker modalitet är *möjligen/möjligtvis, eventuellt, kanske, förmodligen, troligen/troligtvis* och *verkligen* som alla realiserar sannolikhet i olika hög grad. Några exempel på interpersonella satsadverbial som realiserar vanlighet är *sällan, ibland, aldrig, vanligen/vanligtvis, ofta/oftast* och *alltid*. Interpersonella satsadverbial

som realiserar förpliktelse och villighet är ovanliga, men kan vara *gärna* och *helst*. En förteckning över samtliga sökord och deras funktion återfinns i bilaga 3 respektive 4.

Min uppställning av sökord utgår från Holmberg och Karlssons (2006:67f) tabeller över modala verb respektive interpersonella satsadverbial. Genom att inkludera synonymer strävar jag dock efter att få en mer fullständig uppställning av modalitetens grammatik än den som presenteras i Holmberg och Karlsson (2006), där exempelvis *tör* inte inkluderas i tabellen för modala verb.

Sökorden förenklar alltså en analys av ett större material eftersom det till stor del eliminerar behovet av närläsning, men det betyder dock inte att jag helt avstår från att närläsa. Vissa remissvar har nämligen inkommit till Regeringskansliet per post vilket betyder att dokumenten är inskannade, och därmed inte sökbara. Dessa kräver alltså en närläsning oavsett. De dokument som är sökbara närläser jag dessutom efter en första analys av samtliga förekomster av modalitet dels för att korrigera eventuella fel i analysen, dels för att fånga upp inkongruenta modalitetsuttryck såsom objektiva och subjektiva modalitetsmetaforer.

Begränsningen till specifika sökord medför att jag främst söker efter kongruenta modalitetsuttryck, alltså modalitet som realiseras genom just modala verb och interpersonella satsadverbial (Holmberg & Karlsson 2006). Inkongruenta uttryck för modalitet, genom modalitetsmetaforer, är nämligen svåra att ringa in och begränsa till vissa ord och uttryck. De sökord som består av interpersonella satsadverbial kan dock fånga upp vissa inkongruenta uttryck. Ett interpersonellt satsadverbial som uttrycker medelhög grad av sannolikhet, så som *rimligen*, skulle till exempel kunna uttryckas med en objektiv modalitetsmetafor i form av *det är rimligt*. Om jag under närläsningen av materialet stöter på inkongruenta realiseringar av modalitet inkluderas dessa i analysen.

Jag begränsar även modalitetsanalysen till att gälla de förekomster av modalitet som uttrycks genom avsändarens röst i respektive text. Det förekommer nämligen exempel på modalitet som uttrycks genom andra röster än avsändarens, till exempel vid referat. Remissvaren uttrycker sig till exempel ofta genom att först referera till vad utredningen har sagt, för att därefter inkludera sina egna kommentarer, medan utredningen ofta refererar till tidigare utredningar eller lagstiftning i andra länder. Modalitet i referat inkluderas alltså inte i den här undersökningen.

Efter en analys av samtliga förekomster av modalitet gör jag en uträkning som visar fördelningen av modalitetstyperna sannolikhet, vanlighet, förpliktelse och villighet. Jag gör även en uträkning som visar fördelningen av grad för respektive modalitetstyp. Detta redovisas i kapitel 4.

3.2.2 Attitydanalysen

En attitydanalys kräver närläsning av samtliga remissvar, oavsett om de är sökbara eller inte, då attityd inte uttrycks med samma grammatiska begränsning som modalitet gör. Under genomförandet av attitydanalysen markerar jag ord, fraser, satser eller hela stycken som uttrycker antingen en positiv eller negativ attityd till utredningen. Varje spår av attityd väger lika tungt oavsett om attityden uttrycks i ett specifikt ord eller om attityden knyts till ett fullständigt stycke eftersom attityd inte alltid uttrycks explicit genom specifika ord eller fraser.

Vanliga verb som uttrycker attityd i remissvaren kan till exempel vara *tillstyrker*, *delar* och *stöder*, vilka kan tolkas uttrycka en positiv attityd, eller *avstyrker*, *motsätter* och *ifrågasätter*, vilka kan tolkas uttrycka en negativ attityd. Även konstruktioner som *vi är positiva till* eller *vi är negativa till* förekommer. Dessa konstruktioner är tydliga uttryck av attityd eftersom attityden är explicit. I vissa fall är det svårt att koppla attityd till ett specifikt ord. Då måste hela frasen, satsen eller stycket tas i beaktande, vilket också påpekades ovan.

Genom att räkna förekomsten av positiva respektive negativa attitydmarkörer i varje remissvar är det sedan möjligt att i procent ange hur positivt inställda remissvaren är till utredningen. Ett remissvar som har endast positiva attitydmarkörer kan tolkas vara helt positivt inställt till kommitténs lagförslag medan ett remissvar som saknar förekomster av positiva attitydmarkörer kan tolkas vara helt negativt inställt. Remissvaren delas därefter in i de grupper som presenterades i avsnitt 3.1.

Slutligen vill jag också nämna att även om ett remissvar saknar förekomster av positiva attitydmarkörer betyder inte det att svaret helt avstyrker utredningens förslag. Det finns exempel på remissvar som i ett inledande stycke konstaterar att de är positivt inställda till förslaget i stort men att de vill lämna synpunkter på vissa delar av utredningen. Texten präglas då av en negativ kritik kring de delar som remissvaret motsätter sig. Attitydanalysen visar alltså vilken attityd som framkommer i texten, inte vilken inställning som remissinstansen i själva verket hyser gentemot utredningen utanför texten.

4 Resultat och analys³

I det här avsnittet redovisas fördelningen av modalitetstyp och -grad i den statliga utredningens (SOU 2016:60) kapitel 5, *Överväganden om en ny sexualbrottslagstiftning*, och i ett urval av de remissvar som svarar på utredningen. Först presenteras resultatet för utredningen. Därefter presenteras resultatet för remissvaren. Avsnittet om remissvaren inleds med resultatet av attitydanalysen för att därefter gå närmare in på resultatet av modalitetsanalysen för samtliga remissvar. Sist presenteras fördelningen av modalitetstyp och grad av modalitet i relation till remissvarens attityd.

4.1 Sexualbrottsutredningen

I sexualbrottsutredningens femte kapitel lägger 2014 års sexualbrottskommitté fram sina förslag till en ny sexualbrottslagstiftning. Kapitlet omfattar 103 sidor med totalt 637 förekomster av modalitet. I genomsnitt förekommer alltså 6 modalitetsuttryck per sida.

Dispositionen av kapitel 5 är upplagd så att varje delavsnitt som presenterar ett nytt förslag inleds med en sammanfattande textruta som kortfattat ringar in det berörda förslaget; ett exempel på hur en sådan textruta kan se ut återges nedan. Därefter följer i samtliga fall en argumenterande text som motiverar bakgrunden till och behovet av den förändring som förslaget innebär.

Vår bedömning: Sexualbrottslagstiftningen ska ändras så att straffansvar inträder för den som genomför en sexuell handling med någon som inte deltar frivilligt.

Exempel på inledande textruta för avsnitt 5.2 i SOU 2016:60

Det förekommer med andra ord två olika texttyper i kapitel 5, en sammanfattande och mer direkt texttyp för de textrutor där själva förslagen presenteras utan motivering eller närmare bakgrund, samt en mer argumenterande texttyp där referenser till forskning inom rättsvetenskap, tidigare sexualbrottsutredningar och nuvarande lagstiftning gör att förslagen framstår som rimliga och välmotiverade. Jag kommer därför, förutom att ställa upp ett resultat för hela kapitel 5, även att ställa upp ett resultat för de sammanfattande textrutorna, eftersom det är i dessa textrutor som kärnan i kommitténs lagförslag presenteras.

Sammanfattningsvis synliggörs i tabell 1 nedan att den vanligaste modalitetstypen i utredningens femte kapitel är förpliktelse med nära hälften av samtliga förekomster.

3 Summan av procentsatserna i resultatets tabeller blir inte alltid 100. Detta beror på den avrundning som sker automatiskt i det dataprogram som jag har använt mig av. Fler decimaler hade kunnat visa ett mer exakt resultat men skulle troligtvis minska läsbarheten.

Näst vanligast är sannolikhet, följt av ett fåtal förekomster av vanlighet samt en ännu mindre andel förekomster av villighet. Orsaken till att andelen förekomster av modalitet som realiserar villighet är så låg beror på det faktum att kommittén sällan konstruerar meningar med sig själv som subjekt. De förslag som läggs fram konstrueras alltså inte genom att kommittén själv framställer sig som villig att genomföra de förändringar som förslagen innebär, snarare konstrueras en mer auktoritär avsändare genom det stora antalet förekomster av förpliktelse. Förslagen ska alltså träda i kraft utan att kommittén på ett direkt sätt uttrycker att den vill att förslagen ska träda i kraft. Villigheten är därmed underförstådd.

Tabell 1: Fördelning av modalitetstyper i SOU 2016:60

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	156	45	40	241	37,8 %
Vanlighet	14	27	9	50	7,8 %
Förpliktelse	41	120	183	344	54,0 %
Villighet	1	1	0	2	0,3 %
Totalt antal				637	

Tabell 2: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i SOU 2016:60

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	64,7 %	18,7 %	16,6 %
Vanlighet	28,0 %	54,0 %	18,0 %
Förpliktelse	11,9 %	34,9 %	53,2 %
Villighet	50,0 %	50,0 %	0,0 %

Vad gäller fördelningen av grad för respektive modalitetstyp visar tabell 2 att förpliktelse i stor utsträckning realiserar i medelhög och hög grad medan sannolikhet till största del realiserar i låg grad. Den stora andelen låg grad av sannolikhet kan tolkas som att kommittén ofta vill gardera sig i sina påståenden samtidigt som den, genom den höga andelen förekomster av modalitet som realiserar medelhög och hög grad av förpliktelse, vill förmedla att lagförslaget är viktigt och måste träda i kraft. Att kommittén i hög grad förpliktar till införandet av en ny sexualbrottslagstiftning synliggörs dessutom genom en analys av modalitetstyperna i de sammanfattande textrutorna som inleder varje delavsnitt, vilken presenteras i tabell 3 nedan.

Av de 637 förekomsterna av modalitet i sexualbrottsutredningens femte kapitel förekommer 44 stycken i de sammanfattande textrutorna. Samtliga av dessa 44 förekomster realiserar förpliktelse, till största del i hög eller medelhög grad. Enbart en förekomst realiserar förpliktelse i låg grad. Sammanfattningsvis är det alltså möjligt att

dra slutsatsen att kommittén i stor utsträckning kräver att en ny sexualbrottslagstiftning ska införas.

Tabell 3: Fördelning av modalitetstyper i utredningens sammanfattande textrutor

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	0	0	0	0	0,0 %
Vanlighet	0	0	0	0	0,0 %
Förpliktelse	1	11	32	44	100,0 %
Villighet	0	0	0	0	0,0 %
Totalt antal				44	

4.2 Remissvaren

I det här avsnittet presenterar jag först resultatet av attitydanalysen. Därefter presenteras ett övergripande resultat för fördelningen av modalitetstyp och -grad i samtliga remissvar. Sist presenterar jag resultatet för fördelningen av modalitetstyp och -grad i relation till remissvarens attityd.

4.2.1 Attitydanalysen

Attitydanalysen visar att remissvaren är övervägande positiva till utredningens förslag. 29 av de 45 remissvar som inkluderats i attitydanalysen har en större andel positiva än negativa attitydmarkörer. De återstående 16 remissvaren har alltså en större andel negativa attitydmarkörer. 9 remissvar har enbart positiva attitydmarkörer och kan därför tolkas vara helt positivt inställda till utredningens förslag medan 3 remissvar har enbart negativa attitydmarkörer och kan därför tolkas vara helt negativt inställda till utredningens förslag. Vidare kan nämnas att 16 remissvar är övervägande positivt inställda med en andel positiva attitydmarkörer på minst 75 % medan 7 remissvar är övervägande negativa med en andel positiva attitydmarkörer på max 25 %. En fullständig översikt av attitydanalysen återfinns i bilaga 5.

För att möjliggöra en jämförelse mellan attityd och modalitet har jag delat in remissvaren i fem olika grupper utifrån andel positiva attitydmarkörer: Grupp A med en andel positiva attitydmarkörer på 100 %, Grupp B med en andel positiva attitydmarkörer mellan 99 och 75 %, Grupp C med en andel positiva attitydmarkörer mellan 60 och 40 %, Grupp D med en andel positiva attitydmarkörer mellan 25 och 1 % och Grupp E med en andel positiva attitydmarkörer på 0 %. Denna indelning innebär att remissvar med en andel positiva attitydmarkörer mellan 76 och 61 % samt 39 och 26 % inte inkluderats i modalitetsanalysen. Sammanlagt rör det sig om 6 remissvar i gruppen

76–61 % om 54 sidor och 4 remissvar i gruppen 39–26 % om 21 sidor som inte inkluderats i modalitetsanalysen.

En avgörande skillnad mellan remissvar med en övervägande andel positiva attitydmarkörer och remissvar med en övervägande andel negativa attitydmarkörer är att de mer negativt inställda remissvaren uttrycker känslor och attityd med en större variation och med ett större engagemang än de mer positivt inställda remissvaren. När något ogillas uttrycks detta alltså med större intensitet och tydligare avståndstagande än när positiva remissvar uppskattar eller berömmar utredningen.

En ytterligare skillnad är att remissvar med en övervägande andel positiva attitydmarkörer ofta använder explicita och okomplicerade uttryck som visar att de *delar, tillstyrker, välkomnar* och *ställer sig bakom* utredningens förslag. Ibland förekommer också positivt värderande adjektiv för att beskriva kommitténs arbete, som i exemplet nedan från Amnesty International, remissvar nummer 37:

Inledningsvis vill Amnesty välkomna utredningen som vi uppfattar som mycket gedigen och genomarbetad.

Remissvar med en övervägande andel negativa attitydmarkörer använder sig däremot oftare av mer implicita uttryck som till exempel *knappast* (ett mer utförligt resonemang kring *knappast* förs i avsnitt 4.2.2.2). De pekar också på *risker*, presenterar *farhågor* och *beklagar* sig över exempelvis *brister* i utredningen eller i direktiven till utredningen. Citatet nedan från remissvar nummer 50 (Kvinnofronten) är ett exempel på hur negativ kritik kan konstrueras. Kvinnofronten går så långt i sin kritik som att hävda att kommittén helt saknar den kunskap som krävs för att genomföra en adekvat utredning av sexualbrotten. Utredningen är alltså, enligt Kvinnofronten, bristfällig och inte grundad i en reell verklighet.

Betänkandets brist på kunskap, tillsammans med avsaknaden av en könad analys av sexualbrotten i samhällsperspektiv, gör att resonemangen inte är grundade i en reell verklighet, utan i kommittéledamöternas allmänna ”tyckanden” om en tänkt, könsneutral värld som inte existerar. Det gör att betänkandets konkreta slutsatser och förslag oftast utgår från (gärnings-)männen, men däremot saknas kvinnors/offrens perspektiv. Det har fått till följd att kommitténs konkreta förslag inte bara blivit djupt bristfälliga, utan i vissa fall direkt motverkar sitt syfte.

4.2.2 Modalitetsanalysen

Resultatet av modalitetsanalysen för samtliga analyserade remissvar presenteras i tabell 4 nedan. Tabellen visar att modalitetstyperna sannolikhet och förpliktelse förekommer i större utsträckning än modalitetstyperna vanlighet och villighet. Den modalitetstyp som är vanligast är förpliktelse, med nära hälften av det totala antalet förekomster.

Därtill visar tabell 5 att sannolikhet i större utsträckning realiserar i låg grad medan förpliktelse till största del realiserar i medelhög och hög grad. Vanlighet och villighet realiserar till största del i medelhög grad, dock realiserar vanlighet med en större spridning mellan låg, medelhög och hög grad medan villighet i stort sett realiserar enbart i medelhög grad. Sammanlagt förekommer 1 233 modalitetsuttryck på 226 sidor vilket ger ett genomsnitt om 5 förekomster av modalitet per sida.

Tabell 4: Fördelning av modalitetstyper i samtliga remissvar

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	266	93	76	435	35,3 %
Vanlighet	27	65	31	123	10,0 %
Förpliktelse	14	218	332	564	45,7 %
Villighet	12	98	1	111	9,0 %
Totalt antal				1233	

Tabell 5: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i samtliga remissvar

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	61,1 %	21,4 %	17,5 %
Vanlighet	22,0 %	52,8 %	25,2 %
Förpliktelse	2,5 %	38,7 %	58,9 %
Villighet	10,8 %	88,3 %	0,9 %

4.2.2.1 Grupp A: 100 % positiva attitydmarkörer

Attitydanalysen visar att det i 9 av 45 analyserade remissvar förekommer enbart positiva attitydmarkörer. Dessa remissvar kan alltså tolkas ställa sig helt positiva till utredningens förslag. Sammanlagt omfattar denna grupp 34 sidor med totalt 102 förekomster av modalitet. I genomsnitt förekommer alltså 3 modalitetsuttryck per sida, vilket är något färre än det totala genomsnittet med 5 förekomster av modalitet per sida. Två av remissvaren i denna grupp, nummer 14 och 17, saknar dessutom modala uttryck.

Att remissvar med enbart positiva attitydmarkörer visar tecken på att modalisera sina påståenden i lägre grad än genomsnittet kan bero på att de genom sin positiva inställning till utredningens förslag inte har behov av att till exempel gardera sig genom

modala uttryck som realiserar en låg grad av sannolikhet. Istället förekommer alltså i Grupp A påståenden utan modalitet i större utsträckning än i de andra grupperna. Ett exempel på hur detta kan se ut återfinns i remissvar nummer 31 från Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK):

En lagstiftning som baseras på samtycke ger ett tydligt normativt budskap om att sexuella handlingar utan samtycke är otillåtet.

I exemplet ovan uttrycker NCK att det normativa budskapet hos en eventuell ny lagstiftning är självklart. Flera andra remissinstanser väljer dock att modifiera samma slags påstående med ett *kan*, för att på så vis gardera sig genom att modifiera graden av sannolikhet (ett exempel på hur detta kan se ut återfinns i avsnitt 4.2.2.3).

Ett remissvar som särskilt kännetecknas av påståenden utan modalitet är nummer 42 från Fatta, en organisation som är mot sexuellt våld och för samtycke, som trots att svaret, med en andel positiva attitydmarkörer på 87 %, inte ingår i Grupp A ändå får nämnas som ett tydligt exempel på hur mer positivt inställda remissvar framställer påståenden som fakta genom att inte modifiera dem genom till exempel en låg grad av sannolikhet. I citatet nedan, där Fatta diskuterar bakgrunden till begreppet våldtäkt, saknas förekomster av modala uttryck vilket gör att textens innehåll kan uppfattas som rena fakta, alltså som något självklart och sant.

Begreppet våldtäkt implicerar en närvaro av fysiskt våld. För det första eftersom våld utgör en del av själva ordet. Täkt å sin sida betyder någonting man tar, och är ett ord som idag bland annat återfinns i ordet grustäkt. Detta lever kvar sedan den tid då våldtäkt reglerades som ett egendomsbrott riktat mot mannen. Kvinnan var sin fars eller mans egendom och våldtäkt innebar tagandet av denna egendom med våld. Det andra skälet utgörs av att begreppet våldtäkt är starkt kopplat till felaktiga föreställningar om att en ”riktig våldtäkt” innehåller fysiskt våld från förövaren och motstånd från den utsatta. Vad vi än anser om denna koppling till fysiskt våld så existerar den, och den riskerar att få negativa konsekvenser på flera plan. En brottsbeteckning som inte överensstämmer med vad som faktiskt utgör ett brott kan försvåra för både förövare och utsatt att definiera ett sexuellt övergrepp som inte innehållit fysiskt våld som ett brott. Detta riskerar i sin tur att leda till att brottet inte anmäls och att hjälp inte söks. Mot bakgrund av det anförda anser Fatta att det finns starka skäl som talar för att ändra brottsbeteckningen.

Citatet ovan saknar alltså förekomster av modalitet. Det förekommer dock ett *kan* i ett brott *kan försvåra för både förövare och utsatt* som inte har tolkats som ett uttryck för modalitet. Istället har detta *kan* tolkats som en realisering av möjlighet.

Vad gäller fördelningen av modalitetstyp och -grad visar tabell 6 nedan att det i Grupp A till största del förekommer modala uttryck som realiserar förpliktelse, med nära två tredjedelar av det totala antalet förekomster. Den näst vanligaste modalitetstypen är sannolikhet med nära en femtedel av det totala antalet förekomster. Vanlighet och villighet är ungefär lika vanligt förekommande med knappt respektive drygt en tiondel av det totala antalet förekomster.

Sannolikhet realiserar till största del i låg grad medan förpliktelse realiserar i medelhög och hög grad, vilket synliggörs i tabell 7. Graden av vanlighet är relativt jämnt fördelad mellan låg, medelhög och hög grad medan villighet i stort sett realiserar endast i medelhög grad. Grupp A följer alltså i stora drag mönstret för samtliga remissvar, även om andelen förekomster av förpliktelse och andelen förekomster av sannolikhet är något större respektive mindre än genomsnittet.

Tabell 6: Fördelning av modalitetstyper i Grupp A

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	12	4	3	19	18,6 %
Vanlighet	4	3	3	10	9,8 %
Förpliktelse	0	26	34	60	58,8 %
Villighet	1	12	0	13	12,7 %
Totalt antal				102	

Tabell 7: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp A

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	63,2 %	21,1 %	15,8 %
Vanlighet	40,0 %	30,0 %	30,0 %
Förpliktelse	0,0 %	43,3 %	56,7 %
Villighet	7,7 %	92,3 %	0,0 %

En kvalitativ bedömning av modalitetstyperna visar även att remissvarens förpliktelse i Grupp A i stor utsträckning förpliktar till samma slags agerande som den förpliktande modaliteten i utredningen. Kvalitativt liknar alltså förpliktelsen i Grupp A ofta utredningens förpliktelse. Remissvar nummer 31 från NCK svarar till exempel på utredningen genom att i medelhög grad förplikta till att ändra brottsbeteckningarna för sexualbrott, se exempel nedan:

I enlighet med utredningens förslag bör brottsbeteckningen för våldtäkt ändras till *sexuellt övergrepp* och *sexuellt tvång* till *sexuell kränkning*. Brottsbeteckningen för de gärningar som tidigare rubricerades *våldtäkt mot barn* och *sexuellt övergrepp mot barn* bör också ändras till *sexuellt övergrepp mot barn* respektive *sexuell kränkning av barn*.

Citatet ovan svarar på den sammanfattande textruta i utredningens avsnitt 5.4 där förslaget att ändra brottsbeteckningarna läggs fram och där kommittén förpliktar i hög grad genom *ska*, se exempel nedan:

Vårt förslag: Flera brottsbeteckningar i 6 kap. brottsbalken ändras. Den allvarligaste formen av sexualbrott ska betecknas *sexuellt övergrepp*. De gärningar som tidigare betecknades sexuellt tvång ska i stället rubriceras *sexuell kränkning*. På motsvarande sätt ändras brottsbeteckningarna för vissa av de särskilda sexualbrotten mot barn; våldtäkt mot barn ändras till *sexuellt övergrepp mot barn* och den nuvarande beteckningen sexuellt övergrepp mot barn ändras till *sexuell kränkning av barn*.

4.2.2.2 Grupp B: 99–75 % positiva attitydmarkörer

Attitydanalysen visar att det i 7 remissvar förekommer en andel positiva attitydmarkörer mellan 99 och 75 %. Dessa kan därför tolkas uttrycka en övervägande positiv inställning till utredningens förslag. Sammanlagt omfattar denna grupp 56 sidor med totalt 256 förekomster av modalitet. I genomsnitt förekommer alltså 5 modalitetsuttryck per sida, vilket överensstämmer med antal förekomster per sida för remissvaren i genomsnitt. Vid en jämförelse med remissvaren i Grupp A, som i genomsnitt har 3 förekomster av modalitet per sida, kan det tolkas som att behovet av att modifiera språkhandlingar ökar ju mer kritik som remissvaren riktar mot utredningens förslag.

Tabell 8 nedan visar att den vanligaste modalitetstypen i Grupp B är förpliktelse följt av sannolikhet. Vanlighet och villighet är ungefär lika vanligt förekommande. Därtill visar tabell 9 att sannolikhet i större utsträckning realiserar i låg grad medan förpliktelse realiserar i medelhög och hög grad. Vanlighet och villighet realiserar oftast i medelhög grad.

Grupp B följer alltså mönstret för samtliga remissvar, även om andelen förekomster av sannolikhet och förpliktelse i Grupp B är något mindre respektive större än för remissvaren i genomsnitt, precis som i Grupp A. Grupp B har dock en större andel förekomster av sannolikhet och därför en något mindre andel förekomster av förpliktelse än Grupp A. Andelen förekomster av modalitet som realiserar sannolikhet

ökar alltså i denna grupp, vilket kan bero på antingen ett större behov av gardering eller ett större behov av att ifrågasätta sannolikheten i utredningens påståenden, vilket är troligt för remissvar som trots en övervägande andel positiva attitydmarkörer även intar en viss kritisk inställning genom en mindre andel negativa attitydmarkörer.

Tabell 8: Fördelning av modalitetstyper i Grupp B

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	48	14	9	71	25,8 %
Vanlighet	7	13	5	25	9,1 %
Förpliktelse	7	54	89	150	54,5 %
Villighet	5	23	1	29	10,5 %
Totalt antal				275	

Tabell 9: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp B

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	67,6 %	19,7 %	12,7 %
Vanlighet	28,0 %	52,0 %	20,0 %
Förpliktelse	4,7 %	36,0 %	59,3 %
Villighet	17,2 %	79,3 %	3,4 %

Ett sätt att ifrågasätta sannolikheten i utredningens påståenden är genom adverbet *knappast* som kan användas både som en negativ attitydmarkör vid kritik och som en realisering av låg sannolikhet. Adverbet är vanligt förekommande i remissvar med en större andel negativa än positiva attitydmarkörer, men förekommer också i det remissvar med minst andel positiva attitydmarkörer i Grupp B: nummer 34 från Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet. Remissvar nummer 34 har en andel positiva attitydmarkörer på 78,6 % och kan därför tolkas vara det remissvar i Grupp B som är mest kritiskt till förslaget. Sammantaget är alltså remissvar nummer 34 det svar i Grupp B med minst andel positiva attitydmarkörer som samtidigt har störst andel positiva attitydmarkörer av de remissvar som använder sig av adverbet *knappast*. I exemplet nedan visas hur adverbet *knappast* används i remissvar nummer 34 för att avfärda ett av utredningens påståenden:

Brottsofferorganisationer (s. 184, not 13) kan knappast sägas vara uttryck för det allmänna rättsmedvetandet.

Genom adverbet *knappast* realiserar alltså remissvaret en låg grad av sannolikhet kopplat till ett av utredningens påståenden där kommittén refererar till kontakten med brottsofferorganisationer som ett bevis för hur den allmänna uppfattningen kring sexualbrott ser ut.

4.2.2.3 Grupp C: 60–40 % positiva attitydmarkörer

Attitydanalysen visar att det i 12 remissvar förekommer en andel positiva attitydmarkörer mellan 60 och 40 %. Dessa kan alltså tolkas vara delvis positiva och delvis negativa till utredningens förslag. Flera av remissvaren i Grupp C ställer sig kritiska till att brottsbeteckningarna föreslås ändras från våldtäkt och sexuellt tvång till sexuellt övergrepp och sexuell kränkning. De flesta av remissvaren i Grupp C är däremot positiva till förslaget om att gränsen för vad som är ett sexualbrott ska dras vid om den sexuella handlingen har varit frivillig eller inte. Det är alltså en något ambivalent attityd som konstrueras hos remissvaren i Grupp C.

Remissvaren i Grupp C omfattar 86 sidor med totalt 549 förekomster av modalitet. I genomsnitt förekommer alltså 6 modalitetsuttryck per sida, vilket är något fler än genomsnittet för samtliga analyserade remissvar. Behovet att modifiera språkhandlingar är med andra ord stort för remissvaren i Grupp C, vilket kan bero på den ambivalenta attityd som remissvaren i Grupp C uppvisar. Garderingar genom låg grad av sannolikhet är till exempel betydligt vanligare i Grupp C än i Grupp A som, vilket också nämns ovan, har fler påståenden utan modalitet. Jämför till exempel citatet nedan från remissvar nummer 11 (Åklagarmyndigheten) med exemplet från Grupp A i avsnitt 4.2.2.1. Citaten behandlar samma tema, nämligen huruvida en ny lagstiftning kommer att få en normativ effekt eller inte, men remissvar nummer 11 väljer att modalisera sitt påstående med ett *kan*:

En sexualbrottslagstiftning som bygger på frivillighet kan ha en normativ effekt och överensstämmer bättre med allmänhetens uppfattning om sexuellt självbestämmande.

Anmärkningsvärt för Grupp C är att andelen förekomster av sannolikhet är större än genomsnittet för samtliga remissvar, vilket synliggörs vid en jämförelse mellan tabell 4, som presenterades i avsnitt 4.2.2, och tabell 10 nedan. För samtliga remissvar är andelen förekomster av sannolikhet drygt en tredjedel medan det för Grupp C är knappt hälften. Detta kan bero på att remissvaren i Grupp C delvis är för och delvis är emot utredningens förslag. Det kan alltså tänkas finnas fler ämnen att reflektera över eller anmärka på i remissvar som både är positiva och negativa.

Andelen förekomster av förpliktelse är något lägre i Grupp C än för genomsnittet. Vanlighet och villighet är ungefär lika vanligt förekommande, dock med en något mindre andel förekomster av vanlighet i Grupp C.

Tabell 10: Fördelning av modalitetstyper i Grupp C

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	142	61	47	250	45,5 %
Vanlighet	5	20	8	33	6,0 %
Förpliktelse	4	104	108	216	39,3 %
Villighet	3	47	0	50	9,1 %
Totalt antal				549	

Tabell 11: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp C

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	56,8 %	24,4 %	18,8 %
Vanlighet	15,2 %	60,6 %	24,2 %
Förpliktelse	1,9 %	48,1 %	50,0 %
Villighet	6,0 %	94,0 %	0,0 %

Vad gäller fördelning av grad visar tabell 11 att sannolikhet i större utsträckning realiserar i låg grad medan förpliktelse realiserar i medelhög och hög grad. Vanlighet och villighet realiserar främst i medelhög grad. I detta avseende följer Grupp C mönstret för samtliga remissvar.

4.2.2.4 Grupp D: 25–1 % positiva attitydmarkörer

Attitydanalysen visar att det i 4 remissvar förekommer en andel positiva attitydmarkörer mellan 25 och 1 %. Dessa remissvar kan alltså tolkas vara övervägande negativt inställda till utredningens förslag. Sammanlagt omfattar denna grupp 56 sidor med totalt 277 förekomster av modalitet. I genomsnitt förekommer alltså 5 modalitetsuttryck per sida, vilket är likvärdigt med antalet förekomster per sida för remissvaren i genomsnitt.

Tabell 12 nedan visar att den vanligaste modalitetstypen i Grupp D är förpliktelse med en andel på nära hälften av det totala antalet förekomster. Därefter följer modalitet som realiserar sannolikhet, med en knapp tredjedel av förekomsterna, följt av vanlighet och villighet. Remissvaren i Grupp D följer alltså mönstret för samtliga remissvar där förpliktelse och sannolikhet är de mest frekvent förekommande typerna av modalitet följt av vanlighet och villighet.

Vid en jämförelse med Grupp A och Grupp B synliggörs dock en avgörande skillnad i fördelningen av modalitetstyper, nämligen det att andelen förekomster av sannolikhet ökar ju mindre andel positiva attitydmarkörer som förekommer i remissvaren. I grupp D är andelen förekomster av sannolikhet en tredjedel (30,7 %) medan andelen i Grupp A och B är en femtedel (18,6 %) respektive en fjärdedel (25,8 %). Behovet av att

modifiera graden av sannolikhet i påståenden verkar alltså öka ju större andel negativa attitydmarkörer som förekommer i remissvaren, vilket i sin tur leder till att andelen förekomster av minskar.

Tabell 12: Fördelning av modalitetstyper i Grupp D

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	54	14	17	85	30,7 %
Vanlighet	11	26	14	51	18,4 %
Förpliktelse	2	30	92	124	44,8 %
Villighet	2	15	0	17	6,1 %
Totalt antal				277	

Tabell 13: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp D

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	63,5 %	16,5 %	20,0 %
Vanlighet	21,6 %	51,0 %	27,5 %
Förpliktelse	1,6 %	24,2 %	74,2 %
Villighet	11,8 %	88,2 %	0,0 %

Även om andelen modala uttryck som realiserar förpliktelse minskar realiseras ändå förpliktelsen i medelhög och hög grad, vilket visas i tabell 13 ovan, samtidigt som sannolikhet till största del realiseras i låg grad. I detta avseende följer alltså Grupp D mönstret för samtliga remissvar gällande fördelning av grad av modalitet. Till skillnad från Grupp A förpliktar dock inte remissvaren i Grupp D till samma slags handlingar som utredningen, utan förpliktar snarare till motsatta handlingar, vilket visas i exemplet nedan där remissvar nummer 47 från Föreningen Tillsammans, en förening för personer som utsatts för sexuellt våld i någon form, argumenterar för att den nuvarande brottsbeteckningen våldtäkt ska vara kvar:

Att byta term är en lätt genväg som högst troligen inte kommer ge det resultat som verkar vara intentionen. Istället bör ökade resurser läggas på att förklara våldtäkt och våldsbegreppets vida definition.

I exemplet ovan avfärdar remissvar nummer 47 ett påstående från utredningen genom ett *troligen* som här, tillsammans med en negation, realiserar låg grad av sannolikhet. Därefter förpliktar remissvaret till en annan typ av handling, nämligen att man istället för att byta brottsbeteckning *bör* ge ökade resurser till utbildning kring definitionen av begreppet våldtäkt.

4.2.2.5 Grupp E: 0 % positiva attitydmarkörer

Attitydanalysen visar att det i 3 remissvar saknas förekomster av positiva attitydmarkörer. Dessa kan alltså tolkas vara helt negativt inställda till utredningens förslag. Sammanlagt omfattar denna grupp 7 sidor med totalt 30 förekomster av modalitet. I genomsnitt förekommer det alltså 4 modalitetsuttryck per sida, vilket är något färre än genomsnittet för samtliga analyserade remissvar.

Tabell 14 nedan visar fördelningen av de olika modalitetstyperna för Grupp E. Den vanligast förekommande modalitetstypen är den som realiserar förpliktelse med nära hälften av det totala antalet förekomster. Därefter följer sannolikhet respektive vanlighet och villighet. Grupp E följer alltså mönstret för samtliga remissvar, men andelen modala uttryck som realiserar sannolikhet är något större i Grupp E än i Grupp A, B och D. Detta stöder observationen att andelen förekomster av sannolikhet ökar ju större andel negativa attitydmarkörer som förekommer i remissvaren.

Tabell 14: Fördelning av modalitetstyper i Grupp E

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	10	0	0	10	33,3 %
Vanlighet	0	3	1	4	13,3 %
Förpliktelse	1	4	9	14	46,7 %
Villighet	1	1	0	2	6,7 %
Totalt antal				30	

Tabell 15: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i Grupp E

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	100,0 %	0,0 %	0,0 %
Vanlighet	0,0 %	75,0 %	25,0 %
Förpliktelse	7,1 %	28,6 %	64,3 %
Villighet	50,0 %	50,0 %	0,0 %

Anmärkningsvärt för Grupp E är att sannolikhet realiserar enbart i låg grad, vilket tabell 15 visar, medan förpliktelse, precis som i övriga grupper och som för remissvaren i genomsnitt, realiserar främst i medelhög och hög grad. Intressant är också att remissvaren i grupp E, trots att samtliga förekomster av sannolikhet realiserar i låg grad, på sätt och vis liknar remissvaren i Grupp A i det avseendet att remissvaren kännetecknas av ett stort antal påståenden utan modalitet. Precis som i Grupp A framstår alltså remissvaren i Grupp E som mycket säkra på sin sak. De förekomster av modalitet som realiserar en låg grad av sannolikhet syftar nämligen tillbaka till utredningens påståenden medan remissvarens egna påståenden inte modifieras.

5 Diskussion

I det här avsnittet diskuteras resultatet i relation till undersökningens syfte och frågeställningar. Först görs en jämförande analys av utredningens och samtliga remissvars fördelning av modalitetstyp och -grad, sedan diskuteras remissvarens fördelning av modalitetstyp och -grad i förhållande till attityd. Därefter presenteras de sammanfattande slutsatser som kan dras av resultatet. Sist förs en metoddiskussion följt av resonemang kring framtida forskning.

5.1 Jämförelse mellan utredningen och remissvaren

Vid en jämförelse mellan resultatet för utredningen och för samtliga remissvar, se tabell 1 och 4 nedan, synliggörs att fördelningen av modalitetstyp och -grad är relativt likartad i utredningen och remissvaren. Den vanligast förekommande modalitetstypen är i båda fall förpliktelse, medan sannolikhet är näst vanligast. Vanlighet och villighet är de minst förekommande modalitetstyperna såväl i utredningen som i samtliga remissvar.

Tabell 1: Fördelning av modalitetstyper i SOU 2016:60

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	156	45	40	241	37,8 %
Vanlighet	14	27	9	50	7,8 %
Förpliktelse	41	120	183	344	54,0 %
Villighet	1	1	0	2	0,3 %
Totalt antal				637	

Tabell 4: Fördelning av modalitetstyper i samtliga remissvar

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög	Summa	
Sannolikhet	266	93	76	435	35,3 %
Vanlighet	27	65	31	123	10,0 %
Förpliktelse	14	218	332	564	45,7 %
Villighet	12	98	1	111	9,0 %
Totalt antal				1233	

En skillnad mellan utredningen och remissvaren är dock att remissvaren visar på fler förekomster av villighet, med nära en tiondel av samtliga förekomster, medan det för utredningen knappt förekommer realisering av villighet. Detta beror till stor del på att varje enskild remissinstans söker få sin egen vilja igenom. Det är alltså betydligt vanligare för remissvaren att uttrycka sig med *vi vill* än det är för utredningen. I

utredningen konstrueras istället villighet genom förpliktelse där kommitténs viljor och önskemål är implicita genom uppmaningar som förpliktar till en lagändring.

Vid en jämförelse mellan resultatet för utredningen och för samtliga remissvar vad gäller fördelning av grad för respektive modalitetstyp synliggörs i tabell 2 och 5 nedan att även fördelning av grad följer ett likartat mönster både i utredningen och i remissvaren. Sannolikhet realiserar i större utsträckning i låg grad medan förpliktelse realiserar i medelhög och hög grad. Även i detta avseende är skillnaden störst vad gäller fördelningen av grad av villighet, men det beror på, precis som nämnts ovan, att villighet i utredningen inte realiserar genom modalitetstypen villighet utan konstrueras implicit genom förpliktelse.

Tabell 2: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i SOU 2016:60

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	64,7 %	18,7 %	16,6 %
Vanlighet	28,0 %	54,0 %	18,0 %
Förpliktelse	11,9 %	34,9 %	53,2 %
Villighet	50,0 %	50,0 %	0,0 %

Tabell 5: Fördelning av grad för respektive modalitetstyp i samtliga remissvar

Modalitetstyp	Låg	Medelhög	Hög
Sannolikhet	61,1 %	21,4 %	17,5 %
Vanlighet	22,0 %	52,8 %	25,2 %
Förpliktelse	2,5 %	38,7 %	58,9 %
Villighet	10,8 %	88,3 %	0,9 %

Ytterligare en skillnad mellan utredningen och remissvaren är att utredningen kännetecknas av en något större spridning vad gäller grad av förpliktelse, med en större andel modala uttryck som realiserar låg förpliktelse än i samtliga remissvar. Utredningens låga grad av förpliktelse förekommer ofta vid tillfällen då utredningen refererar till hur en domstol till exempel *kan* välja att döma i olika brottmål eller hur ett problem *kan* eller *får* hanteras. Vid dessa tillfällen konstrueras alltså större möjligheter till ett något friare agerande för bland annat Sveriges domstolar.

I inledningen presenterade jag en hypotes om att graden av sannolikhet och förpliktelse bör vara hög i utredningen, eftersom 2014 års sexualbrottskommitté bör anse att en lagändring ska träda i kraft. Jag tänkte att såväl hög grad av sannolikhet som hög grad av förpliktelse kunde stärka utredningens trovärdighet och auktoritet och därmed öka chanserna för att en lagändring ska äga rum. Denna hypotes har dock enbart delvis bekräftats.

Det stämmer att utredningen i stor utsträckning realiserar förpliktelse i medelhög och hög grad, men samtidigt realiserar sannolikhet, vilket också har påpekats ovan, till största del i låg grad. Detta mönster följer även samtliga remissvar, även om resultatet skiljer sig åt beroende på vilken attityd som remissvaren visar i texten, vilket jag återkommer till nedan. Hur ska då en låg grad av sannolikhet i kombination med en hög grad av förpliktelse tolkas?

Min tolkning av detta fenomen är att både utredningen och i viss mån även remissvaren vill framhäva sig själva som ödmjuka. Genom en låg grad av sannolikhet öppnas nämligen möjligheten upp för en diskussion av innehållet, vilket i vissa fall kan vara en användbar strategi för att övertyga mottagaren om att det som står faktiskt är sant. Låg grad av sannolikhet kan alltså leda till större trovärdighet genom att innehållet inte framhävs som självklart (Holmberg & Karlsson 2006:61). Detta kan låta som en paradox men när kommittén till exempel diskuterar möjliga konsekvenser vid ett införande av en ny sexualbrottslagstiftning vore det främmande om kommittén skulle konstatera vad som kommer att ske utan att hänvisa till eventuella källor som på ett konkret sätt kan bevisa sanningshalten i kommitténs påståenden. Ett bättre alternativ är då att framhäva sig själv som ödmjuk genom att konstatera att något antingen *kan* leda till det ena eller till det andra, för att därefter lägga fram vad en själv anser är troligast.

Val av modalitetstyp och -grad fungerar därför ofta som olika kommunikativa strategier för att uppnå olika kommunikativa mål, vilket även Yassin konstaterar i sin undersökning om hur elever realiserar åsikter och råd i insändare (Yassin 2011:118). I utredningens sammanfattande texturtor används exempelvis hög grad av förpliktelse som en grammatisk konsekvens av att kommittén har kommit fram till att Sverige är i behov av en ny sexualbrottslagstiftning. Det motsatta alternativet, att realisera texturternas förslag genom låg grad av förpliktelse, vore nämligen främmande då låg grad av förpliktelse öppnar upp för alternativa bedömningar, något som kommittén bör vilja undvika då de troligtvis anser att deras bedömning (om behovet av en ny sexualbrottslagstiftning) är korrekt. För modalitetstypen sannolikhet är det dock snarare tvärtom. I de mer argumenterande textavsnitten är låg grad av sannolikhet användbart eftersom låg grad av sannolikhet försvårar möjligheten att förneka ett påstående (Holmberg & Karlsson 2006:61).

5.2 Modalitet och attityd

Resultatet visar att fördelningen av modalitetstyp och -grad skiljer sig åt mellan remissvar med en övervägande andel positiva attitydmarkörer och remissvar med en övervägande andel negativa attitydmarkörer. Positiva remissvar har till exempel en mindre andel förekomster av sannolikhet än negativa remissvar. Andelen förekomster av

sannolikhet stiger dessutom ju större andel negativa attitydmarkörer som förekommer i remissvaren, dock med undantag för Grupp C, den grupp med en andel positiva attitydmarkörer mellan 60 och 40 %, som är den enda gruppen med en större andel förekomster av sannolikhet jämfört med resultatet för samtliga remissvar.

Andelen förekomster av modalitet som realiserar sannolikhet går alltså från en knapp femtedel i Grupp A (18,6 %) till en dryg tredjedel i Grupp E (33,3 %) med Grupp B och D i spektrumet däremellan med en andel förekomster på en fjärdedel (25,8 %) respektive en tredjedel (30,7 %). Detta fenomen kan bero på att remissvar som inte anmärker på delar av utredningen i särskilt stor utsträckning inte heller har behov av att modifiera grad av sannolikhet i sina påståenden eftersom de i mångt och mycket påstår samma sak som utredningen. De mer positivt inställda remissvaren har med andra ord en liknande verklighetsuppfattning som kommittén vilket gör att påståenden framställs som självklara och sanna. Ni (kommittén) säger det, vi (remissinstansen) säger samma sak, därför måste det vara sant, alltså inget behov att modifiera med ett *kan* eller ett *kanske*. De positivt inställda remissvaren är övertygade om sin sak.

En konsekvens av att remissvaren i Grupp A har en liten andel förekomster av sannolikhet blir då att andelen förekomster av förpliktelse är större än för remissvaren i genomsnitt, med en andel på nära två tredjedelar. Den stora andelen förpliktelse realiserar dessutom till största del i medelhög och hög grad. Detta, i kombination med det faktum att Grupp A även förpliktar i något större utsträckning än utredningen, kan betyda att remissvar med enbart positiva attitydmarkörer till stor del förespråkar och önskar att förslaget ska träda i kraft.

Denna tolkning leder dock till frågan varför negativa remissvar, precis som positiva svar, i stor utsträckning realiserar förpliktelse i medelhög och hög grad. I inledningen presenterade jag en hypotes om att negativt inställda remissvar bör realisera förpliktelse i låg grad eftersom de som är negativa till utredningens förslag rimligen inte vill att en lagändring ska äga rum. Denna hypotes har dock inte bekräftats.

Förpliktelse är nämligen genomgående den mest förekommande modalitetstypen, även i remissvar med en större andel negativa attitydmarkörer. Detta beror dock inte på att de negativa remissvaren förespråkar samma slags förändringar som kommittén, så som de positivt inställda remissvaren gör. Istället samverkar en låg grad av sannolikhet med en hög grad av förpliktelse för att förplikta kommittén till alternativa handlingar, till exempel att behålla den nuvarande lagstiftningen eller att genomföra enbart vissa förändringar utifrån remissinstansens önskemål. Modalitetstypen förpliktelse har alltså olika funktion i de positivt respektive de negativt inställda remissvaren.

Grupperna A och B samt D och E står alltså i polaritet med varandra vad gäller både attityd och fördelning av modalitetstyp och -grad. Grupp C följer dock inte samma mönster som övriga grupper genom en större andel förekomster av sannolikhet än den mer positiva Grupp B och en mindre andel förekomster av sannolikhet än den mer negativa Grupp D, utan får på sätt och vis anses stå för sig själv. Grupp C har nämligen störst andel förekomster av sannolikhet, jämfört med resultatet både för samtliga remissvar i genomsnitt och för samtliga grupper. Följden av detta blir att de även har den minsta andelen förekomster av förpliktelse.

Att Grupp C inte följer samma mönster som övriga grupper kan bero på en större benägenhet att ifrågasätta innehållet i utredningen, en benägenhet som i sin tur kan bero på den ambivalenta attityd som konstrueras i Grupp C. Remissvaren i Grupp C är varken för eller emot, eller snarare, de är delvis för och delvis emot förslaget. Därför är antalet konkreta uppmaningar eller påståenden som förpliktar den tänkta mottagaren att agera på ett särskilt vis litet. Istället diskuteras innehållet där påståenden och slutsatser i stor utsträckning modifieras genom grad av sannolikhet. Diskussionen leder alltså inte alltid fram till förpliktande slutsatser. Istället blir det upp till mottagaren att ta diskussionen i beaktande för att ta ställning på egen hand.

Detta kan, precis som valet att realisera sannolikhet i låg grad, fungera som en möjlig framgångsrik kommunikativ strategi. Det kan nämligen vara så att det inte alltid är lämpligt att uttrycka sig auktoritärt genom en stor andel förekomster av förpliktelse. Istället kan avsändaren, genom en välformulerad och väldisponerad argumentation, på ett implicit sätt förplikta mottagaren till specifika handlingar. Samtidigt kan det också vara så att remissvaren i Grupp C, på grund av sin ambivalenta inställning, inte har lika självklara ståndpunkter som remissvaren i de andra grupperna har. Det är alltså möjligt att denna kommunikativa strategi med implicit förpliktelse är omedveten genom att avsändaren inte vet vad att förplikta till.

Förutom skillnader vad gäller fördelning av modalitetstyp och -grad visar resultatet också att antal förekomster av modalitet per sida är mindre för remissvaren i Grupp A än för övriga grupper och för remissvaren i genomsnitt. Två av remissvaren i Grupp A saknar dessutom förekomster av modalitet. Detta kan bero på att remissvar som inte har något att anmärka på inte heller har ett särskilt stort behov av att till exempel gardera sig genom låg grad av sannolikhet eller att förplikta till specifika handlingar. Om avsändaren inte har behov av att modifiera sina påståenden i någon form förekommer alltså inte modala uttryck i särskilt stor utsträckning. Innehållet framstår istället som självklart. Medhåll och positivitet kräver med andra ord ett mindre antal förekomster av modalitet än kritik och negativitet.

5.3 Sammanfattande slutsatser

Utifrån resultatet och diskussionen kan följande slutsatser dras:

Utredningen och remissvaren följer samma mönster vad gäller fördelning av modalitetstyper. Den vanligaste modalitetstypen är genomgående förpliktelse, följt av sannolikhet. Modalitetstyperna vanlighet och villighet är alltid minst förekommande men andelen förekomster mellan dem varierar; ibland är alltså vanlighet något mer vanligt förekommande än villighet och tvärtom.

Utredningen och remissvaren följer även samma mönster vad gäller fördelning av grad för respektive modalitetstyp. Sannolikhet realiseras genomgående i låg grad medan förpliktelse realiseras i medelhög och hög grad. Villighet realiseras oftast i medelhög grad, särskilt i remissvaren, vilka har en mycket större andel förekomster av villighet än utredningen, medan vanlighet realiseras genom en större spridning mellan låg, medelhög och hög grad.

Val av modalitetstyp och -grad fungerar många gånger som olika kommunikativa strategier för att uppnå olika kommunikativa mål. Låg grad av sannolikhet kan till exempel vara mer användbart för att övertyga mottagaren att ett påstående är sant, genom att avsändaren framställer sig själv som öppen för andras idéer, vilket försvårar möjligheten att förneka ett påstående. Därtill behöver få förekomster av villighet inte betyda att avsändaren inte vill genomföra en handling. Villighet kan istället realiseras implicit genom modalitetstypen förpliktelse. Detta konstruerar en auktoritativ röst vilket kan vara fördelaktigt vid tillfällen då avsändaren verkligen vill att en handling ska genomföras eller att en förändring ska äga rum.

Attityd påverkar fördelningen av modalitetstyp och -grad i remissvaren. Remissvar med en övervägande andel positiva attitydmarkörer modifierar påståendens grad av sannolikhet i mindre utsträckning än remissvar med en övervägande andel negativa attitydmarkörer.

Modalitetstypen förpliktelse har olika funktion i positivt inställda och negativt inställda remissvar. Remissvaren med en övervägande andel positiva attitydmarkörer förpliktar till samma handlingar och förändringar som utredningen medan remissvaren med en övervägande andel negativa attitydmarkörer förpliktar till alternativa handlingar och förändringar.

Positiva remissvar modaliserar i mindre utsträckning än negativa svar. Två av remissvaren med enbart positiva attitydmarkörer saknar dessutom modala uttryck. Vid medhåll är alltså behovet av att till exempel modifiera påståendens grad av sannolikhet, eller uppmaningars grad av förpliktelse, mindre än vid kritik.

5.4 Metoddiskussion

Appraisalteorin visade sig vara ett användbart verktyg för att analysera remissvarens attityd. Vid en första genomläsning av remissvaren var det uppenbart att svaren i olika hög grad uttrycker antingen en positiv eller en negativ attityd till utredningen, men det krävdes ett konkret verktyg för att synliggöra hur attityden konstrueras i texterna. Genom appraisalteorin kunde jag markera alla förekomster av positiva respektive negativa attitydmarkörer för att därefter räkna ut hur stor andel av attitydmarkörerna som uttryckte antingen positivitet eller negativitet. Resultatet blev en uppställning av remissvarens andel positiva attitydmarkörer i procent, vilket möjliggjorde en indelning av remissvaren i grupper med olika stor andel positiva uttryck mellan 100 och 0 %, där remissvar med en andel positiva attitydmarkörer på 100 % kunde tolkas som helt positivt inställda medan remissvar med en andel positiva attitydmarkörer på 0 % kunde tolkas som helt negativt inställda till utredningens förslag.

Det hade varit möjligt att fördjupa attitydanalysen genom att även undersöka attitydens grad, alltså genom att även se till domänen *graduation*. Det visade sig nämligen att remissvarens positiva och negativa attitydmarkörer inte alltid realiserade attityd i lika hög grad. Syftet med attitydanalysen var dock inte att ge en uttömmande analys av svarens attityd utan att istället ge en grundläggande bild av attityden.

Även modalitetsanalysen visade sig vara ett användbart verktyg genom att analysen kunde synliggöra dels hur utredningen och remissvaren realiserar grad av sannolikhet i förhållande till grad av förpliktelse, dels hur texterna kommunicerar med varandra. I det senare avseendet blev även attitydanalysen användbar för att möjliggöra en analys av orsaken till de skillnader som remissvaren uppvisade i sin fördelning av modalitetstyp och -grad.

Det hade dock varit möjligt att även fördjupa modalitetsanalysen genom att, förutom att räkna förekomster av modalitet, även räkna antal förekomster av påståenden (eller andra språkhandlingar). Då hade jag kunnat få fram en översikt över antal påståenden utan modalitet och antal påståenden med modalitet, vilket hade resulterat i en tydligare jämförelse mellan i hur stor utsträckning som texterna modifierar sina påståenden med modalitet. Det hade också varit möjligt att undersöka funktionen hos språkhandlingar och eventuella grammatiska metaforer, men med tanke på det omfattande materialet har en sådan fördjupning inte varit möjlig inom ramen för denna undersökning.

I vissa avseenden har modalitetsanalysen varit svår att genomföra dels eftersom den systemisk-funktionella grammatiken inte är helt överförbar på det svenska språket, dels eftersom det inte finns en enhetlig beskrivning av modalitet i svensk grammatik, två problem som även Lassus uppmärksammar i sin undersökning om den tänkta läsaren

och institutionen i två socialförsäkringsbroschyrer (Lassus 2010:220). Jag ska därför här ta upp några svårigheter som har uppstått under analysens gång.

Modala hjälpverb har till exempel visat sig vara svåra att analysera eftersom de i svensk grammatik kan realisera fler betydelser än sannolikhet, vanlighet, förpliktelse och villighet (Holmberg & Karlsson 2006:72). *Kan* kan till exempel, förutom att fungera som ett allmänt garderingsverb (Lassus 2010:218), även realisera möjlighet eller förmåga att utföra en handling. Ett exempel på detta går att finna i remissvar nummer 50:

Hon konstaterar att ojämlikhet kan få människor att samtycka till nästan vad som helst.

I exemplet ovan kan inte *kan* tolkas realisera vare sig sannolikhet, vanlighet, förpliktelse eller villighet utan realiserar snarare betydelsen möjlighet. Om meningen hade uttalats som ett yttrande under ett samtal hade det dock varit möjligt för *kan* att uttrycka låg grad av sannolikhet eftersom intonation, i det här fallet eventuell betoning på *kan*, har möjlighet att påverka hur meningen tolkas av mottagaren. Vid läsning av text är det dock inte möjligt att veta vilken intonation som avsändaren avser ska 'höras' under läsningen.

Får och *ska* är ytterligare exempel på problematiska modala verb. *Får* kan till exempel realisera betydelsen erhåller istället för tillåter medan *ska* även kan fungera som temporalt hjälpverb. Det gäller alltså att vara uppmärksam på eventuella andra betydelser under en modalitetsanalys än de som i den interpersonella grammatiken anses ha modal funktion.

Det har också varit svårt att avgöra om modala verb och interpersonella satsadverbial i frågebisatser ska tolkas som uttryck för modalitet. Frågebisatser ingår egentligen i den lexikogrammatiska enhet som analyseras inom den systemisk funktionella grammatiken, nämligen satskomplexet, och är tillsammans med att-satser en typ av bunden sats. På ett teoretiskt plan ska alltså frågebisatser kunna inkluderas i en modalitetsanalys. Jag har dock valt att inte inkludera dessa satser eftersom de, till skillnad från modala uttryck i fria och andra bundna satser, inte uttrycker modalitet som är förankrad i verkligheten, utan snarare uttrycker hypotetiska omständigheter, se till exempel citatet nedan som är hämtat från inledningen av utredningens kapitel 5:

I det här kapitlet kommer vi att redogöra för våra överväganden om sexualbrottslagstiftningen ska ändras så att den baseras på bristande frivillighet eller inte och i så fall hur en sådan lagstiftning bör utformas.

I exemplet ovan har jag alltså inte tolkat de modala verben *ska* och *bör* i "om sexualbrottslagstiftningen ska ändras" och "hur en sådan lagstiftning bör utformas" som

uttryck för modalitet. *Bör* skulle i det här fallet kunna realisera förpliktelse men eftersom avsändaren inte explicit uttrycker att lagstiftningen faktiskt *bör* ändras har jag alltså valt att inte tolka denna typ av konstruktion som uttryck för modalitet.

I vissa fall förekommer också flera modala uttryck tillsammans, till exempel ett modalt verb tillsammans med ett interpersonellt satsadverbial, så som *kan möjligen* (leda till att...). Vid sådana förekomster har jag analyserat varje uttryck för sig. Exemplet *kan möjligen* innebär alltså två realiseringar av låg grad av sannolikhet. Sådana konstruktioner skulle dock kunna tolkas som en sträng av modalitet, eller modalitetskedja (jämför verbkedjor), men i fall där uttrycken realiserar olika hög grad eller olika modalitetstyper blir det då svårt att klart avgöra vilken typ av betydelse och grad som uttrycken faktiskt realiserar.

Jag har också funnit fall där huvudverb kan tolkas ha modal funktion, till exempel *tror* eller *önskar*, där *tror* kan jämföras med det interpersonella satsadverbialet *troligen/troligtvis* som realiserar en medelhög grad av sannolikhet och där *önskar* skulle kunna tänkas realisera antingen förpliktelse eller villighet. *Förefaller*, *verkar* och *tycks* är fler exempel på huvudverb som kan tolkas uttrycka modalitet. I vissa fall har jag valt att inkludera dessa i analysen som exempel på inkongruenta realiseringar av modalitet.

De svårigheter som jag har presenterat ovan tolkar jag som tecken på att metoden har stort behov av att anpassas till den svenska grammatiken, samt att beskrivningen av modalitet i svensk grammatik behöver förtydligas och förbättras. I många fall är nämligen beskrivningen av modalitet för svensk grammatik ofullständig eller rent av undermålig. Resonemang kring detta utvecklas nedan under rubriken framtida forskning.

5.5 Framtida forskning

Vad gäller framtida forskning ser jag möjligheter till utveckling på två plan, dels genom en förbättring av metoden eller snarare teorierna bakom metoden, dels genom att applicera metoden på andra typer av frågeställningar eller på annat material. Jag ger först några synpunkter på vad som krävs för att förbättra metoden, för att därefter introducera hur metoden kan appliceras på annat material, samt vilka andra slags frågeställningar som skulle kunna besvaras genom metoden.

I metoddiskussionen ovan nämns att den interpersonella grammatiken inte helt går att tillämpa på det svenska språket samt att beskrivningen av modalitet i svensk grammatik är ofullständig. Dessa två dilemman går så att säga hand i hand med varandra. Utan en fullständig beskrivning av modalitetens grammatik för det svenska språket är det

nämligen svårt att anpassa den interpersonella grammatiken inom systemisk-funktionell grammatik till svenskan.

Exempelvis saknas en beskrivning av modalitetens syntax. Var ska modala verb placeras i satsen för att uttrycka modalitet? Finns det fler betydelser, alltså fler modalitetstyper, i svenskan som inte förekommer i den engelska grammatiken? Hur ska andra tempusformer än presens tolkas? Är *borde* och *skulle* uttryck för modalitet?⁴ Hur ska modalitet i frågebisatser tolkas? Kort sagt finns det fortfarande många frågetecken kring modalitet utifrån funktionell grammatik i det svenska språket.

En utveckling och förbättring av metoden skulle alltså i förlängningen kunna förenkla och tydliggöra genomförandet av en modalitetsanalys och på så vis möjliggöra ytterligare typer av undersökningar och besvarande av andra frågeställningar. Det skulle till exempel vara intressant att genomföra en modalitetsanalys på andra typer av texter för att undersöka om fördelningen av modalitetstyp och -grad ser olika ut i andra texttyper, eller att undersöka fördelningen av modalitetstyp och -grad i andra statliga utredningar för att synliggöra eventuella likheter eller skillnader. Det skulle också vara intressant att undersöka vilken funktion eventuella andra modalitetstyper har.

Under analysens gång har jag även upptäckt att en vidare analys av modalitetstypen vanlighet skulle kunna vara givande. Jag har fokuserat på förhållandet mellan sannolikhet och förpliktelse, men har upptäckt att det i mitt material, särskilt i remissvaren, förekommer diskussioner kring vanlighet i satser som rör temat sexuella övergrepp. Det kan till exempel handla om hur vanligt förekommande olika typer av ageranden är efter att en person utsatts för ett sexualbrott eller hur vanligt det är att vissa handlingar utförs under ett sexuellt övergrepp. Det skulle alltså vara möjligt att utföra någon slags diskursanalys i kombination med en modalitetsanalys för att synliggöra synen på sexualbrott, offer och förövare dels i statliga utredningar, dels i andra texter som rör sexualbrott, till exempel journalistiska eller opinionsbildande texter.

4 Jag har valt att inkludera andra tempusformer än presens i min analys, även om jag inte har funnit någon litteratur som bevisar att även andra tempusformer kan uttrycka modalitet (förutom det att infinitiv inte kan uttrycka modalitet). De flesta beskrivningar av den interpersonella grammatiken på svenska är nämligen mycket övergripande och grundläggande.

6 Avslutning

I inledningen berättade jag om mitt första möte med den interpersonella metafunktionen och hur det mötet fick mig att fundera över vad en analys av modalitetstyper egentligen kunde synliggöra. Jag undrade bland annat om en låg grad av sannolikhet kunde framställa avsändaren som osäker och om en hög grad av sannolikhet istället kunde framställa avsändaren som självsäker. Jag ville med den här undersökningen bringa klarhet i på vilket sätt modalitetstyperna realiserar interpersonell betydelse genom att jämföra en statlig utredning med dess remissvar.

Resultatet slog dock delvis hål på mina inledande hypoteser. Hög grad av förpliktelse visade sig genomgående förekomma tillsammans med låg grad av sannolikhet, vilket jag inte trodde var möjligt. Därtill realiserade samtliga remissvar, oavsett attityd, förpliktelse i hög grad. Resultatet visade att samtliga texter följde detta mönster: låg grad av sannolikhet och hög grad av förpliktelse. Jämförelsen mellan utredningen och remissvaren gav alltså inte så mycket mer än att synliggöra en särskild egenskap hos dessa texttyper. Istället blev en jämförelse mellan de grupper som remissvaren delats in i mer intressant. En sådan jämförelse visade att positiva remissvar inte brukade modalitet i lika stor utsträckning som negativa svar och att andelen förekomster av modalitet som realiserade sannolikhet ökade ju fler negativa attitydmarkörer som förekom i remissvaren. Detta var ett oväntat resultat. Attityden i remissvaren visade sig påverka grammatiken.

Under mina språkvetenskapliga studier har jag upptäckt att grammatik är en term som rymmer flera dimensioner. Den dimension som de flesta i första hand associerar grammatik till är troligtvis dimensionen grammatik som ett regelverk där språkets struktur och form står i centrum, men grammatik kan också ses genom dimensionen betydelse, som för funktionell grammatik, eller genom dimensionen tal, samtalets grammatik. Det finns alltså *flera* aspekter av grammatik, inte enbart *en*, och jag undrar hur många fler dimensioner av grammatik det finns som vi ännu inte vet någonting om.

Skulle man till exempel kunna tala om en känslornas grammatik? Finns det fler grammatiska konstruktioner förutom modalitet som påverkas av attityd? Finns det grammatiska konstruktioner som är specifika för just positiva och negativa känslor? Om svaret på dessa frågor är ja skulle det kunna vara så att känslornas grammatik är ytterligare en möjlig dimension.

Källförteckning

Allen, Graham (2000). *Intertextuality*. London: Routledge

Alm, Erika (2006). ”Ett emballage för inälvor och emotioner”: föreställningar om kroppen i statliga utredningar från 1960- & 1970-talen. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet

Andersson, Catrine (2011). *Hundra år av tvåsamhet: äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909–2009*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet

Andersson, Peter (2007). *Modalitet och förändring: en studie av må och kunna i fornsvenska*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet

Berge, Kjell Lars, Maagerø, Eva, Coppock, Patrick J., Halliday, M. A. K., Martin, Jim R. & Hasan, Ruqaiya (red.) (1998). *Å skape mening med språk: en samling artikler*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)

Chomsky, Noam (1973). *Syntaktiska strukturer*. Lund: Gleerup

Chomsky, Noam (1978). *Om språket: problem och perspektiv*. Stockholm: Norstedt

Dir. 2014:123. Justitiedepartementet (2014). *Översyn av våldtäktsbrottet*

Dir. 2015:5. Justitiedepartementet (2015). *Tilläggsdirektiv till 2014 års sexualbrottskommitté*

Fernberg, Magnus (2000). Om SAG och modalitet. I Engdahl, Elisabet & Norén, Kerstin (red.) (2000). *Att använda SAG. 29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, ss. 125–141.

Halliday, M. A. K. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar*. 4. ed. Abingdon, Oxon: Routledge

Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin (2006). *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren

Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.) (2011). *Funktionell textanalys*. 1. uppl. Stockholm: Norstedt

Karlsson, Anna-Malin (2007). Grammatik som förändrar världen – funktion före form. *Språktidningen*. Oktober. <http://spraktidningen.se/artiklar/2007/10/grammatik-som-forandrar-varlden-funktion-fore-form> (Hämtad 2017-04-05)

Kristeva, Julia (1980). *Desire in language: a semiotic approach to literature and art*. New York: Columbia Univ. Press

Lagervall, Marika (2000). Modala hjälpverb i SAG och NRG. En jämförelse av grammatisk beskrivning i Svenska Akademiens grammatik och Norsk referansegrammatikk. I Engdahl, Elisabet & Norén, Kerstin (red.) (2000). *Att använda SAG. 29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, ss. 279–298.

Lagervall, Marika (2001). Kan man lita på grammatikböcker? Exemplet modala hjälpverb. I Högström, Jenny (red.) (2001). *Språk: populärvetenskapliga föreläsningar hållna under Humanistdagarna den 13–14 oktober 2001*. Göteborg: Göteborgs universitet

Lagervall, Marika (2014). *Modala hjälpverb i språkhistorisk belysning*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet

Lassus, Jannika (2010). *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer: Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Diss. Helsingfors: Helsingfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6050-2>

Martin, J. R. & White, Peter R. R. (2005). *The language of evaluation: appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Nilsson, Magnus (2008). *Våra äldre. Om konstruktioner av äldre i offentligheten*. Diss. Linköping: Linköpings universitet

Näslund, Harry (2005). Friskare substantiv? Om substantivsjukans utveckling i SOUenska. I Melander, Björn (red.) (2005). *Språk i tid: studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk

Olsson, Anders, Jovanović, Milivoje & Vincent, Mona (1984). *Intertextualitet: möten mellan texter*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för slaviska och baltiska språk

Olsson, Ulf (1997). *Folkhälsa som pedagogiskt projekt: bilden av hälsouppllysning i statens offentliga utredningar*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet

Orrbén, Sofia (2015). *Våldtagen utan gärningsman: Om processtyper, förstadedeltagare och agentivitet i våldtäktsdomar*. Kandidatuppsats, Akademien för utbildning och ekonomi, Avdelningen för humaniora. Gävle: Högskolan i Gävle

Randquist, Madeleine (1982). *SOUenska: studier över några för texttypen SOU (Statens offentliga utredningar) karakteristiska stildrag, jämte ett bidrag till diskussionen om begreppen "stil" och "text"*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet

Regeringskansliet (2015). *Lagstiftningsprocessen*. <http://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/lagstiftningsprocessen/> (Hämtad 2017-05-09)

Rose, David (2015). New developments in genre-based literacy pedagogy. I MacArthur, Charles A., Graham, Steve & Fitzgerald, Jill (red.). *Handbook of writing research*. Second edition. New York: The Guilford Press, ss. 227–242.

SOU 2016:60. 2014 års sexualbrottskommitté (2016). *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*. Stockholm: Justitiedepartementet

Yassin, Daroon (2011). Elever i år 3 tycker till: Interpersonell grammatik för åsikter och råd i insändartexter. I Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.). *Funktionell textanalys*. 1. uppl. Stockholm: Norstedt, ss. 114–126.

Zbinden, Karine (2006). *Bakhtin between East and West: cross-cultural transmission*. Oxford: Legenda

Förteckning över samtliga remissinstanser

Nr	Remissinstans
1.	Riksdagens ombudsmän
2.	Svea hovrätt
3.	Hovrätten över Skåne och Blekinge
4.	Stockholms tingsrätt
5.	Jönköpings tingsrätt
6.	Göteborgs tingsrätt
7.	Malmö tingsrätt
8.	Umeå tingsrätt
9.	Justitiekanslern
10.	Domstolsverket
11.	Åklagarmyndigheten
12.	Polismyndigheten
13.	Kriminalvården
14.	Brottsförebyggande rådet
15.	Brottsoffermyndigheten
16.	Rättsmedicinalverket
17.	Socialstyrelsen
18.	Folkhälsomyndigheten
19.	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering
20.	Statens institutionsstyrelse
21.	Barnombudsmannen
22.	Södersjukhuset
23.	Traumamottagning Elefanten Universitetssjukhuset Linköping
24.	Länsstyrelsen i Stockholms län
25.	Länsstyrelsen i Östergötlands län
26.	Statens skolverk
27.	Statens skolinspektion
28.	Mucf
29.	Diskrimineringsombudsmannen
30.	Statens medieråd
31.	Uu Juridiska institutionen
31.	Uu Nationellt centrum för kvinnofrid
32.	Lu Juridiska institutionen
33.	Gu Institutionen för socialt arbete
34.	Su Kriminologiska institutionen
34.	Su Juridiska fakulteten

35. LiU Barnafriid Nationellt Kunskapscentrum
36. BUP Grinden Stockholms läns landsting
37. Amnesty International svenska sektionen
38. ATSUB Anhöriga till sexuellt utnyttjade barn
39. Bris
40. Brottsofferjouren Sverige
41. ECPAT Sverige
42. Fatta!
43. FattaMan
44. Fredrika Bremer förbundet
45. FUB, för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning
46. Föreningen för Sveriges Ungdomsmottagningar
47. Föreningen Tillsammans
48. HOPP Stockholm
49. Kris
50. Kvinnofronten
51. Kvinnors nätverk
52. LSU – Sveriges ungdomsorganisationer
53. RFSL
54. RFSL Ungdom
55. RFSU
56. RSCI Riksföreningen Stödcentrum mot incest
57. Riksidrottsförbundet
58. Roks Riksorganisationen för kvinnojourer
59. Riksorganisationen Män för Jämställdhet
60. Rädda barnen
61. Röda korset
62. Scouterna
63. Stiftelsen Allmänna Barnhuset
64. Stödcentrum Humlegården
65. Svensk förening för sexologi
66. Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykologi SFBUP
67. Svenska journalistförbundet
68. Svenska kyrkan
69. Sveriges advokatsamfund
70. Sveriges domareförbund
71. Sveriges kvinnolobby
72. Terrafem
73. UN Women Sverige
74. UNICEF Sverige

75.	Unizon
76.	World Childhood Foundation
77.	Centerkvinnorna
78.	Se sambandet
79.	S-kvinnor
80.	Djurskyddet
81.	Justitiedepartementet
-

Samtliga remissvar återfinns i sin helhet på regeringens hemsida:

<http://www.regeringen.se/remisser/2016/11/remiss-av-sou-201660-ett-starkare-skydd-for-den-sexuella-integriteten/>

Förteckning över bortgallrade remissvar

Nr	Remissinstans	Kommentar	Sidantal
3.	Hovrätten över Skåne och Blekinge	S	
9.	Justitiekanslern	Sa Sy	1
13.	Kriminalvården	Ej Rel	1
16.	Rättsmedicinalverket	Ej Rel	2
18.	Folkhälsomyndigheten	Sa Sy	1
19.	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering	Sa Sy	1
20.	Statens institutionsstyrelse	Sa Sy	1
23.	Traumamottagning Elefanten Universitetsjukhuset Linköping	S	
25.	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Ej Rel	2
26.	Statens skolverk	Sa Sy	1
27.	Statens skolinspektion	Sa Sy	1
29.	Diskrimineringsombudsmannen	Sa Sy	1
30.	Statens medieråd	Sa Sy	1
32.	Lu Juridiska institutionen	Ej Rel	3
39.	Bris	S	
43.	FattaMan	Ej Rel*	6
44.	Fredrika Bremer förbundet	S	
45.	FUB, för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning	S	
46.	Föreningen för Sveriges Ungdomsmottagningar	S	
48.	HOPP Stockholm	Ej Rel	1
49.	Kris	S	
52.	LSU – Sveriges ungdomsorganisationer	S	
54.	RFSL Ungdom	S	
56.	RSCI Riksföreningen Stödcentrum mot incest	S	
57.	Riksidrottsförbundet	Sa Sy	1
59.	Riksorganisationen Män för Jämställdhet	S	
60.	Rädda barnen	S	
61.	Röda korset	S	
62.	Scouterna	S	
65.	Svensk förening för sexologi	Ej Rel	1
66.	Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykologi SFBUP	S	
67.	Svenska journalistförbundet	Sa Sy	1
70.	Sveriges domareförbund	S	
72.	Terrafem	S	

Bilaga 2

73.	UN Women Sverige	S	
74.	UNICEF Sverige	Sa Sy	1
76.	World Childhood Foundation	S	
80.	Djurskyddet	Ej Rel	1
		Antal sidor:	28

S = Saknas

Ej Rel = Ej relevant för undersökningen

Sa Sy = Saknar synpunkter

*FattaMan lämnade en kopia av Fattas remissvar, därav har FattaMan ej inkluderats i materialet.

Förteckning över sökord

Modala verb

Infinitiv	Presens	Preteritum	Supinum
<i>Böra</i>	Bör	Borde	Bort
<i>Töra</i>	Tör	Torde	Tort
<i>Kunna</i>	Kan Lär	Kunde	Kunnat
<i>Måsta</i>	Måste	Måste	Måst
<i>Få</i>	Får	Fick	Fått
<i>Skola</i>	Ska/Skall	Skulle	Skolat
<i>Vilja</i>	Vill	Ville	Velat
<i>Bruka</i>	Brukar	Brukade	Brukat
<i>Behöva</i>	Behöver	Behövde	Behövt

(Observera att infinitivformer ej inkluderats som sökord.)

Interpersonella satsadverbial

Sannolikhet	Vanlighet	Förpliktelse	Villighet
Möjlig/Möjligtvis	Tillfälligtvis	Gärna	Gärna
Gissningsvis	Sällan	Helst	Helst
Väl	Aldrig		
Eventuellt	Ibland		
Kanske	Tidvis		
Kanhända	Stundom		
Måhända	Stundtals		
Knappast	Vanligen/Vanligtvis		
Nog	Ofta/Oftast		
Förmodligen	Mestadels		
Rimligen/Rimligtvis	Många gånger		
Antagligen	I många fall		
Troligen/Troligtvis	Alltid		
Förvisso	Ideligen		
Sannolik	Dagligen		
Verkligen	Jämt		
Säkert	Ständigt		
Säkerligen			
Garanterat			

Interpersonell funktion hos modala verb och interpersonella satsadverbial

Modala verb

	Låg grad	Medelhög grad	Hög grad
Sannolikhet	kan, lär	bör, tör	ska, måste
Vanlighet	kan	brukar	brukar
Förpliktelse	kan, får	bör, tör	ska, måste, behöver
Villighet	kan	vill	ska, måste

Interpersonella satsadverbial

	Låg grad	Medelhög grad	Hög grad
Sannolikhet	Möjligen/Möjligtvis	Förmodligen	Verkligen
	Gissningsvis	Rimligen/Rimligtvis	Säkert
	Väl	Antagligen	Säkerligen
	Eventuellt	Troligen/Troligtvis	Garanterat
	Kanske	Förvisso	
	Kanhända	Sannolik	
	Måhända		
	Knappast		
	Nog		
Vanlighet	Tillfälligtvis	Vanligen/Vanligtvis	Alltid
	Sällan	Ofta/Oftast	Ideligen
	Aldrig	Mestadels	Dagligen
	Ibland	Många gånger	Jämt
	Tidvis	I många fall	Ständigt
	Stundom		
	Stundtals		
Förpliktelse		Gärna	Helst
		Gärna	Helst
Villighet		Gärna	Helst

Fullständigt resultat av attitydanalys

Nr	Remissinstans	Attitydmarkörer %		Sidantal
		Positiva	Negativa	
14.	Brottsförebyggande rådet	100,0	0,0	2
15.	Brottsoffermyndigheten	100,0	0,0	2
17.	Socialstyrelsen	100,0	0,0	1
28.	Mucf	100,0	0,0	3
31.	Uu Nationellt centrum för kvinnofrid	100,0	0,0	3
37.	Amnesty International svenska sektionen	100,0	0,0	10
51.	Kvinnors nätverk	100,0	0,0	2
63.	Stiftelsen Allmänna Barnhuset	100,0	0,0	9
68.	Svenska kyrkan	100,0	0,0	2
81.	Justitiedepartementet	94,4	5,6	7
53.	RFSL	93,9	6,1	9
1.	Riksdagens ombudsmän	89,9	10,1	3
42.	Fatta!	87,0	13,0	6
55.	RFSU	82,9	17,1	18
40.	Brottsofferjouren Sverige	81,2	18,8	7
34.	Su Kriminologiska institutionen	78,6	21,4	6
8.	Umeå tingsrätt	71,4	28,6	2
31.	Uu Juridiska institutionen	71,4	28,6	14
35.	LiU Barnafrid Nationellt Kunskapscentrum	70,0	30,0	13
21.	Barnombudsmannen	69,6	30,4	15
36.	BUP Grinden Stockholms läns landsting	69,6	30,4	6
6.	Göteborgs tingsrätt	61,9	38,1	4
64.	Stödcentrum Humlegården	60,7	39,3	4
41.	ECPAT Sverige	58,0	42,0	13
12.	Polismyndigheten	55,6	44,4	2
11.	Åklagarmyndigheten	55,2	44,8	7
2.	Svea hovrätt	51,5	48,5	23
7.	Malmö tingsrätt	50,0	50,0	5
33.	Gu Institutionen för socialt arbete	50,0	50,0	9
4.	Stockholms tingsrätt	47,8	52,2	4
22.	Södersjukhuset	45,5	54,5	5
79.	S-kvinnor	44,8	55,2	5
24.	Länsstyrelsen i Stockholms län	42,9	57,1	2

Bilaga 5

75.	Unizon	42,4	57,6	7
58.	Roks Riksorganisationen för kvinnojourer	37,5	62,5	5
71.	Sveriges kvinnolobby	32,1	67,9	6
10.	Domstolsverket	32,0	68,0	6
5.	Jönköpings tingsrätt	29,4	70,6	4
47.	Föreningen Tillsammans	25,0	75,0	5
77.	Centerkvinnorna	22,2	77,8	5
34.	Su Juridiska fakulteten	13,2	86,8	12
50.	Kvinnofronten	7,2	92,8	21
38.	ATSUB Anhöriga till sexuellt utnyttjade barn	0,0	100,0	3
69.	Sveriges advokatsamfund	0,0	100,0	2
78.	Se sambandet	0,0	100,0	2
			Antal sidor	301